

TOVERBERG

35

J A A R G A N G 9 / 4 W I N T E R 2014

HET BELEEFDE GENOT
CULTURELE EN LITERAIRE KRING

HBG
HBG

HET BELEEFDE GENOT
HET BELEEFDE GENOT
VZW

"Ieder mens die genoegene schiept in het voltooiën van zijn taak is een kunstenaar; welke ook die taak is en hoe nederig ze ook is, hij brengt een kunstwerk tot stand. De toetssteen is het beleefde genot, het plezier, de perfectie: het overtuigend resultaat!"

Henry Van de Velde

Doomlaan 8, 8210 Zedelgem

0498/73.58.73

hetbeleefdegenot@scarlet.be

BTW BE 0893.747.805

Rek. BE71 0014 8517 3969

www.hetbeleefdegenot.be

Colofon

Redactie: Roland Ranson, Bart Madou

Werkten ook mee: Staf de Wilde,
Els Vermeir, Hans Vanhulle,
Johan Debruyne, Riet Vanhaecke,
Marie-Rose D'Haese

Kaft: Rika Van Dycke

Vormgeving: Bart Madou

Foto's: Rika Van Dycke, Marie-Claire
Devos, Bart Madou

Toverberg verschijnt 4x per jaar, bij het begin van elk jaargetijde. Een abonnement nemen kan door lid te worden van Het Beleefde Genot v.z.w.

Afzonderlijke nummers: 5 €

De auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Kopiëren of citeren is toegelaten, mits bronvermelding.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	3
Interview: Eleftheria	5
Book on the hill	11
De eerste zin	13
Gedicht	15
De verjaardag	16
Elsenspingsels	29
Verwilderd	30
Waarheid & herinnering	31
Beleefd	35
Te beleven	40
Selectieve zelfbiografie	41
Favoriete boek: Marie-Rose D'Haese	46

Woord vooraf

Beste lezer,

Terwijl u deze nieuwe Toverberg 35 openslaat, gaat het jaar 2014 langzaam toe. We sluiten ons kalenderjaar af met zo'n 75 leden en niet minder dan 18 literaire en culturele salons, tentoonstellingen, uitstappen en films. Iets waarop we zonder meer trots zijn, maar die we uitsluitend hebben kunnen realiseren dankzij de steun en het enthousiasme van onze trouwe leden.

HBG-sympathisanten, onze vereniging bestaat maar, leeft maar, bloeit maar door zijn leden. Daarom maken wij graag van de gelegenheid gebruik u ook dit keer, op het einde van het jaar, te verzoeken uw lidmaatschap te vernieuwen. De prijs voor een volledig jaar boordevol cultuur blijft 25 euro, voor een koppel 30 euro. U kunt ons natuurlijk ook een extra hart onder de riem steken en 50 euro overmaken als steunend lid. Wie tot nu toe enigszins aarzelde, zouden wij willen aansporen toch de stap te zetten en lid te worden. U wordt opgenomen in een warme en enthousiaste familie cultuurliefhebbers.

In dit nieuwe nummer maakt u in het **interview** kennis met het vrije kunstatelier **Elefteria**. **Hans Vanhulle** gaat de anarchistische toer op en pluist de memoires van Pjotr Kropotkin uit. Ondergetekende ging bij Howard's End van E. M. Forster te rade voor zijn **eerste zin**. Bovendien strooit hij in '**De Verjaardag**' kwistig 'wistjedatjes' over William Shakespeare in het rond. **Riet Vanhaecke** neemt als 'poet in residence' afscheid van ons met het broze gedicht 'nietig' en hoe bloedserieus **Els Vermeir** zich voelt leest u in haar vertrouwde rubriek. **Staf de Wilde** heeft het in dit eerste oorlogshedenkingsjaar over de eeuwige vluchteling en ook **Johan Debruyne** wordt niet onberoerd gelaten door wat 100 jaar geleden vooral in zijn geboortestad gebeurde. Dat we een bijzonder druk kwartaal achter de rug hebben is u niet ontgaan; u kunt het nog eens nalezen en ervan nagenieten in **Beleefd**. Van wat ons te wachten staat in het volgend trimester wordt al een klein tipje van de sluier opgelicht in **Te Beleven**.

Niet Parsifal, niet Proust, niet Pärt noch Prokofiev, niet Poussin, noch Parijs noch Praag komen aan bod in **Bart Madou** zijn eigenzinnige **Zelfbiografie**. U zult het moeten doen met nog originelere P's. En

tenslotte zingt **Marie-Rose D'Haese** in **Het Favoriete Boek** uitgebreid de lof van de nieuwe Brouwers.

Beste lezer, in naam van het bestuur van HBG vzw wens ik u en uw geliefden zalige kerstdagen en een gezegend en heilvol 2015. En mocht u tijdens een afschakeling wanhopig bibberend in het duister tasten, vergeet dan niet dat deze Toverberg voor u een bron van eeuwig licht en permanente warmte zal zijn... maar dat weet u.

Roland Ranson

Interview Elefteria

interview: Roland Ranson & Bart Madou

Wie kent er niet dat Zwitsers aandoende chaletje aan de ingang van de Groene Meersen? Zelden beweging maar op donderdagavond zie je stevast licht branden. Het is het lokaal van de kunstkring Elefteria. Elef wat? Inderdaad Elefteria. En wie beter dan twee bezielers, Paul Desendere en Rudy Vancanneyt konden ons introduceren in het doen en laten van deze kunstkring?

Heren, dit is de vraag die wellicht iedereen stelt: Elefteria, vanwaar die naam?

Dit is het Griekse woord voor vrijheid.¹ En dat is wat wij nastreven: het is hier een vrij atelier, we willen dat de mensen allemaal vrij zijn in hun doen en laten en hun durven en willen. Er is hier niemand die iets oplegt, hier heerst de vrijheid. Dat is in ieder geval ons streefdoel, onze hoofdzaak, allemaal kameraden onder elkaar.

Welke 'kunstenaars in spe' komen hier op af?

Dat varieert enorm. Het verschil in leeftijd gaat van bijna dertig tot bijna tachtig, dus leeftijd speelt geen rol, maar ook maatschappelijke stand niet. Als men maar creatief is! En het is ook de bedoeling dat men zelfstandig kan werken. Er is geen leraar, maar wij begeleiden en meestal zijn we zelf ook creatief bezig. We hebben in het verleden wel al mensen aanvaard zonder enige voorkennis, maar dat doen we liever niet meer. We hebben bovendien een heel lange wachtlijst. De enige voorwaarde die we stellen om bij ons binnen te geraken is dat men afkomstig moet zijn uit Zedelgem. Mensen die uit Brugge komen en met wie we jaren geleden gestart zijn gaan we uiteraard niet buiten gooien. En, toegegeven, soms is het vreselijk moeilijk om iemand te weigeren. Dat gaat ons echt aan het hart, maar met onze beperkte ruimte moet het doenbaar blijven, anders heeft helemaal niemand er iets aan.

¹ ελευθερια

Wanneer is Elefteria eigenlijk ontstaan?

Elefteria bestaat al heel lang. Het is begonnen als een schildersatelier onder leiding van Mien De Sutter, de vrouw van de toenmalige burgemeester. Een schildersatelier dat later boetseeratelier geworden is. Helemaal in het begin was dat hier een lokaaltje met een boltra. Dat is dan veranderd met de komst van Mien De Sutter: de gemeente heeft een tweedehandse oven aangekocht, in die tijd voor 100.000 frank, en je gelooft het misschien niet, maar die werkt nog altijd prima.

Heb je er een idee van wanneer dat eigenlijk was?

Ik weet het niet echt, in elk geval was het voor mijn tijd. Ik vermoed dat het begin de jaren '80 moet geweest zijn, toen haar man burgemeester¹ was. Wat er nadien is gebeurd weet ik ook niet. Wel is het zo dat ik op een bepaald ogenblik, wegens mijn Bechterew², niet meer mocht sporten. Ik heb dan maar iets anders gezocht en ben zo bij Elefteria terecht gekomen. Yvi De Backer gaf hier toen les. Dat beviel mij enorm en tussen haakjes, in het begin zat ik hier helemaal alleen tussen allemaal vrouwen. Maar hoe dan ook, ik volhardde en heb hier heel veel vrienden gemaakt; het was hier echt leuk, tot Yvi ermee stopte. We waren echt verrast, maar hebben toen, na rijp beraad, Elefteria heropgestart, maar als vrij atelier. Dat was in oktober 2008 toen 'De Groene Meersen' overschakelden op het statuut van VZW.

Rudy Vancanneyt en Paul Desendere

¹ Guido De Sutter: burgemeester van 1983 tot 1989

² ontsteking van de wervelkolom

Hoe vaak komen jullie samen? Wekelijks?

Nu is dat om de week de donderdagavond en om de veertien dagen komt de maandagavond daar nog eens bij. We worden, zoals ik al gezegd heb, overbelast. En door die maandagavond erbij te nemen kunnen we dat een beetje beter invullen. Eigenlijk komt het erop neer dat we ervoor zorgen dat iedereen een degelijke plaats heeft. Maar we hebben meer leden dan stoelen en tafels, dus kunnen we niet iedereen een plaats geven. Dat lost echter zichzelf op, doordat alle 27 leden nooit tegelijkertijd aanwezig zijn.

De donderdag wordt er geboetseerd en de maandag is het hier vrij atelier, dan kan men ofwel schilderen, in steen kappen, ... echt doen wat men wil; als men maar creatief bezig is.

Maar de hoofdzaak is toch boetseren?

Absoluut. Elke donderdag wordt er hier niets anders gedaan en wij willen dat ook zo houden.

Is er een groot verloop van leden?

Nee, helemaal niet. Wij krijgen hier niemand buiten en mede daardoor hebben we een wachtlijst van zeker vijftig mensen. Iedereen blijft hier dus hangen, is met geen stokken buiten te krijgen en je kan maar iemand toelaten als er iemand vertrekt. Dit jaar is er maar één iemand vertrokken. We zijn nu met z'n 27'en dat is, zoals ik daarnet zei, te veel. En, vergeet vooral niet, dat brengt voor ons 'begeleiders' ook serieus wat werk met zich mee. Alles wat hier gemaakt wordt, moet ook gebakken worden, dan moet het gekleurd worden en dan nog eens gebakken. We beschikken bovendien maar over een erg kleine ruimte om al die sculpturen te stapelen, dus nog een probleem. En natuurlijk heb je ook sokkels nodig, voetjes om op te werken, armaturen. Je moet stenen halen, stenen slijpen, bijwerken, polieren, noem maar op. En inderdaad, dat gaat niet vanzelf. Ik denk dat dat werk erg onderschat wordt.

Vinden jullie dan nog de tijd om zelf te boetseren?

We proberen dat. Ik ben gisteravond (maandag 3 november nvdr.) voor de eerste keer dit jaar aan iets begonnen, en dan moet je weten dat we in september met de groep gestart zijn.

Maar goed, je moet de mensen op weg helpen, nietwaar? Ze moeten toch weten hoe ze met de materie om moeten gaan vooraleer ze creatief aan de slag kunnen.

Organiseren jullie nog andere activiteiten?

We houden bv. een rakudag¹; dat wordt dan een echte familiedag: mensen brengen hun ouders of kinderen mee, er wordt gezwommen, petanque gespeeld en zoveel meer. Dat is echt gezellig.

We hebben ook al een bronsgieterij bezocht en we hebben nu iemand laten komen om beelden in was te maken zodat iedereen kan zien hoe dat juist in zijn werk gaat. Of er komt iemand uitleggen hoe je met zilverklei werkt, of juwelen vervaardigt, enz...

Komen jullie ook naar buiten met jullie werk?

O ja. We doen altijd mee met Buren bij Kunstenaars en met pART-cours. Sommigen onder ons geven ook individuele tentoonstellingen. Nu doen we een actie, we verkopen beelden ten voordele van ALS.

Is Elefteria bekend bij de Zedelgemnaar? Als de mensen hier voorbij de chalet passeren, weten zij dan wat er hier gebeurt?

Nee, niet echt, maar ik heb de indruk dat dit stilaan verandert. Vooral sedert we hier vorig jaar tijdens Buren bij Kunstenaars cava geschonken hebben voor iedereen. Helaas lieten het gemeentebestuur en de cultuurraad zich niet zien. Iedereen was nochtans uitgenodigd, maar als er alles samen 5 mensen van die bende opgedaagd zijn, is het nog veel. Wij

hadden dus veel cava over en hebben dan maar elke bezoeker getraakteerd.

Er zijn ook steeds meer mensen die komen vragen om hun beeldjes te bakken, ze weten blijkbaar dat er hier een oven staat. We kunnen daar niet op in gaan, we kunnen het werk van onze leden bijna nauwelijks verwerken. Je moet ook weten dat het een heel gedoe is om met zo'n oven aan de slag te gaan. Eerst wordt die, uiteraard, gevuld en de donderdagochtend om halfzeven kom ik hem aansteken. 's

¹ raku is een techniek waarbij het glazuur van een werkstuk craqueleert.

Middags moet ik hier al weer terug zijn om te verzetten en toe te schuiven. 's Avonds slaat hij dan af om halfnegen en in het weekend moet ik die oven dan leeg komen maken, want hij moet dan weer gevuld worden natuurlijk. En voor het ogenblik is er, ik herhaal het nog eens, opbergruimte te kort.

Is Elefteria het hele jaar door aan de slag?

Wij hebben enkel een grote vakantie, juli en augustus dus zoals de scholen. Kerstvakantie en paasvakantie bestaan voor ons niet. Het is dan wel wat kalmer en dan maken we van de gelegenheid gebruik om zelf ook wat te maken.

Is het een pluspunt om in groep te werken?

Iedereen helpt iedereen, geeft wat goeie raad en zo trekt de ene zich op aan de andere. Het nu eenmaal zo, en dat hebben we aan den lijve ondervonden, dat je het meest van elkaar kunt leren.

Hoe worden jullie gefinancierd?

Iedereen betaalt lidgeld. Dat bedraagt 140 euro voor een heel jaar. Dat betekent dus dat elk lid in een heel jaar 66 keer kan afkomen. Dus dat bedrag is relatief gezien gering, het komt neer op iets meer dan 2 euro per keer. Wij betalen daarmee de huur van het lokaal en de verwarming en het verbruik van de oven. Als we merken op het einde van het jaar dat we op een tekort afstevenen, vragen we aan de leden nog een kleine bijdrage. Klei en andere producten die nodig zijn om te boetsen, kopen de mensen zelf.

En wie neemt de verantwoordelijkheid voor die hele zaak hier op zich?

Wij zijn met z'n 4'en in het bestuur. Alle 4 doen we dat gratis en voor niets. We hoeven met onze vereniging geen winst te maken en als je betaald wil worden dan moet je er niet aan beginnen.

Er komt toch wel een beetje boekhouding bij kijken, zeker?

Inderdaad. Het praktische werk is voor ons, maar al de rest: boekhouding, contact met de gemeente, communicatie en noem maar op wordt gedaan door de twee andere bestuursleden.

Toch goed dat er mensen als jullie bestaan!

Dat is toch overal zo: als je geen trekkende paarden hebt, vergeet het dan maar!

Hoe zien jullie de toekomst van Elefteria?

Eigenlijk hadden we al moeten verhuizen naar Groenhove, je weet wel aan Zuidwege, maar blijkbaar is dat op de lange baan geschoven. Voorlopig blijven we dus hier en we hopen hier nog lang te kunnen blijven want iedereen is hier graag. Het zou doodjammer zijn als de gemeente zou beslissen dit lokaal tegen de grond te gooien. En we hopen natuurlijk de jeugd te kunnen aantrekken en alles te kunnen doorgeven. We zouden zeer graag de wat minder sportieve jongeren eens tonen wat creatief bezig zijn betekent. We zouden dat organiseren in mei, tijdens de sportdag van de scholen van Groot-Zedelgem. Dat is iets wat we trouwens al doen voor de KWB in Loppem; om de twee jaar. We geven dan een workshop boetseren waar zo'n 60 kinderen op afkomen. En wees gerust, er zitten daar talentjes tussen. Maar onze eigenlijke toekomst is toch hier en nu voortdoen. We zijn een bende vrienden en wie ruzie zoekt, wat eigenlijk nauwelijks voorkomt, die gaat er gewoon uit. Toch is het niet altijd vanzelfsprekend. Als er bv. een tentoonstelling moet opgezet worden en er moeten 10 verschillende meningen met elkaar verzoend worden, dan kan dat wel even duren. Maar we zijn er al altijd uitgekomen, altijd als vrienden.

Paul en Rudy, bedankt voor dit interview.

Horen, zien en schrijven...

'Van oudsher is lezen de koninklijke weg naar beschaving – en dat zal pas veranderen als onze beschaving niet langer op de inhoud van boeken en dus niet langer op taal is gebaseerd.'

Oek De Jong

Book on the hill

door Hans Vanhulle

Kropotkin, Memoires van een revolutionair

Pjotr Kropotkin (1842-1921) werd geboren in een welgestelde familie uit de West-Russische landadel. Wellicht genoot zijn familie geen exuberant grote deposito's bij hun bankier, aan een gigantisch serviel kapitaal van dienende lijfeigenen ontbrak het hen evenwel niet. De Kropotkins waren met zijn twaalf en hadden, zoals de blurb van het boek vermeldt, zomaar liefst 50 lijfeigenen te hunner beschikking.

Dikwijls, zoals dat ook in de Oostenrijks-Hongaarse natiestaat gebeurde, liep de geijkte weg voor een voorspoedige carrière onder landadel toen via het leger, misschien in iets mindere mate ook via een ambtenarenbestaan of de

diplomatie.

Op instigatie van zijn vader, die vroeg weduwnaar werd, koos Kropotkin voor het pagekorps van de tsaar. De tijdsgeest in dit Petersburgse elitekorps was in die tijd in volle transitie. Alexander II volgde Nicolaas I op; de lijfeigenschap werd in 1861 afgeschaft en de eerste agitators van het nihilistische discours, zo goed geïncorporeerd door Toergenjews held Bazarov in *Vaders en zonen* (1862) betraden het zeer brede en onrustige sociale veld. De tijd van Oblomoviaanse vadzigheid was voor het merendeel van de Russische landadel voorgoed voorbij.

Kropotkins hang naar het verwerven van Gesamtbildung bracht hem uiteindelijk in conflict met de rigide leiding van de Petersburgse militaire academie en hij verkreeg zijn overplaatsing als militair naar Irkoetsk, Zuid-Siberië, van waaruit hij verder trok als exploratiereiziger langs de rivier Amoer, even boven het drielandenpunt met Mongolië en China.

Dat zijn Gesamtbildung vroeg of laat zou botsen met de legermentaliteit stond in de sterren geschreven. De mooiste bladzijden van dit boek wijdt hij dan ook aan een lucide analyse waar een Russisch nihilist uit die epoche nu werkelijk voor stond. (pag. 238-242)

Na 5 jaar semimilitaire dienst in Siberië, dat hij met eenzelfde antropologische interesse exploreerde als pakweg een Alexander von Humboldt dat zou doen, wilde Kropotkin niet meer terug naar Moskou of

Petersburg. Hij gooit het over een andere boeg en vertrekt naar Zwitserland, toentertijd magneet voor allerhande revolutionairen en anarchisten. Zoals geweten vond ook Lenin er zijn ideologische biotoop. Het sociaalrevolutionaire discours, de eerste Internationales en de vele, transnationale contacten met soms kleine, corporatistische vakbonden en persoonlijkheden gaf zijn existentie en gedachtegoed een vaste plooï.

Terug in Rusland kwam hij in aanvaring met de Ochrana en dit kwam hem op gevangenschap in de Sint Peter en Paulusvesting te staan vanwaar hij, met hulp van gelijkgestemden, ontsnapte uit een medische dependance. Blijven in Rusland was geen optie meer, een toekomst als militant in West-Europa lag open.

Een revolutionair pur sang was Kropotkin zeker, evenwel geen gewelddadig agitator. Formaliteit tegenover het establishment was hem worst; zo weigerde hij koningin Victoria de hand te schudden op een banket ter ere van het Engelse geografische genootschap. Een méér vitalistisch-revolutionaire drive vindt men bijvoorbeeld in de literaire generatie van de vroeg-twintigste eeuw, pakweg bij een Victor Schlovsky of een Isaac Babel.

Het label "sociaalintellectueel anarchist" tekent hem misschien nog wel het meest nauwkeurig. Want ook in de buurt van Lyon kwam hij in aanraking met justitie en werd opnieuw voor een paar jaar gevangengezet. Zoals Nicolas Walter, de bezorger van deze autobiografie in een voorwoord uit 1969 terecht aanmerkt is het opmerkelijk dat Kropotkin zo weinig vertelt over het politiek zo cruciale eerste decennium van de twintigste eeuw. Wellicht was hij zo druk in de weer met zijn revolutionaire agenda, die tegen de tijdsgeest van de verschillende natiestaten inging, dat hem tijdens zijn leven helemaal geen tijd restte om ons een eersterangskijk te bieden op de gebeurtenissen die uiteindelijk tot februari en oktober 1917 leidden. Maar daar hebben we nu gelukkig Orlando Figes voor.

U zou zo denken, gedateerde, maffe materie voor iemand uit onze tijd? Misschien naar de letter wel, maar naar de geest zeker niet. Iedereen uit het middenveld met sociale idealen kan zich nog steeds vergenoegen met deze voortreffelijke autobiografie, die evenwel niet overloopt van linguïstische pretenties. Dus ook buiten Antwerpen en Zelzate kan een niet-PVDA'er een innerlijke snaar voelen trillen: de eeuwige wil van het individu om elke maatschappelijke structuur te humaniseren.

Kropotkins goedmoedige, maar lastige strijd zou daar debat aan kunnen zijn.

Peter Kropotkin - Memoires van een revolutionair - Kritische Klassieken 6 - Uitgeverij Schokland - 424 blz.

De eerste zin

door Roland Ranson

"It isn't going to be what we expected."

Uit E.M. Forster, *Howard's End*
Penguin English Library, 362 blz.

Beste lezer, ik geef het niet graag toe, deze zin houdt geen enkele verrassing in petto. Als je die zin goed bekijkt, dan even heel diep nadenkt en tenslotte, zoals u dat gewoon bent, correct interpreteert, dan moet u toch grondig gaan beseffen dat u een ontstellende overrompeling, ook voor de rest van dit stukje, zal bespaard blijven. Ik mag ook dit keer, zoals ik dat elke dag doe trouwens, nog zo gewetensvol de wekker voor u zetten, u zal dit keer zwaar ontgoocheld zijn in schrijver dezès, die zich trouwens al lang bij het lot van bespottelijke aansteller, van inktkoelie, heeft neergelegd. Eens houdt de fantasie op, laat creativiteit zich niet meer dwingen en houdt de scribent het voor bekeken.

Laten we toch maar, met lange tanden, grauwe staar en een lopend oortje weliswaar, terugkeren naar onze beginzin. Het blad moet trouwens, goedschiks of kwaadschiks vol! De toorn van de voorzitter is angstwekkend, zijn dreiging met verdoemenis onomkeerbaar en eeuwig. Dus, weg met alle gejeremieer, de koe (nu ja) bij de horens gevat en de mijn in! Maar... hou het in gedachten, beste lezer, It isn't going to be what you expected. Zou u niet beter ophouden met de lectuur van deze onzinnigheden, de auteur is aan het malen, aan het kwetteren, hij raaskalt in vreemde tongen. Gooi die Toverberg toch op de afvalberg en maak u nuttig met ernstiger, serieuzer en noodzakelijker dingen, want ik waarschuw u, okselfris wordt dit stukje echt niet!

Zoals ik al zei in het begin, bij het lezen van zo'n zin, komt u dus zeker niet voor een verrassing te staan, hoewel... alles zal afhangen van de grote of geringe mate van verrassing waartoe u zelf in staat bent, alles zal afhangen van wat u zelf verwacht, van uw rooskleurige kijk op dit aardse tranendal, van uw van wanhoop doordrenkte ingesteldheid ten opzichte van het reilen en zeilen in onze neoliberale volksmonarchie.

Ik geef een voorbeeldje: u verwacht dat onze nationale maatschappij ervoor zorgt dat de trein altijd en overal op tijd is, maar dat zal, en in

de diepste grond van uw hart weet u dat, nooit, nimmer, jamais het geval zijn, it's never going to be. Maar waarom toch denkt u dat? Volgens mij heeft dat met pessimisme noch met optimisme iets te maken. Alleen, u woont al een leven lang en wat mij betreft hopelijk een lang leven in deze surrealistische, sinds kort neoliberale volksmonarchie aan de Noordzee, ergens aan de noordwestelijke periferie van het Europese continent. En daar rijden de treinen nooit, erger nog, hebben de treinen nooit op tijd gereden. U kunt het vergelijken met onze bodemgesteldheid: honderdduizenden jaren geleden zat hier leem in de bodem, nu, vandaag 13 december 2014 zit er nog altijd (maar toegegeven, waarschijnlijk al iets minder) leem in de bodem. En dan ga je nadenken, stel u voor. U doet een uitpuittend beroep op uw oeverloze historische bagage en komt tot de volgende bedenking: als we nu eens een man door ons democratische stemrecht en dito - plicht aan de macht brachten, die net als een Italiaanse collega uit de jaren '20 van de vorige eeuw, de treinen wel op tijd doet rijden! Dat daar in Italië nog een heleboel ander naars op de koop toe kwam, een kniesoor die daarop kijkt. Het kiezen van zo'n leider is dus zo gebakken. Die laat zich met zichtbaar genoeg fêteren, eerst even kort en vlug, vlug een fakkeltochtje richting stadhuis, eerste of tweede verdieping, ik weet het niet met zekerheid, en dan bij de grote gebeurtenissen feestelijk achter de schermen het vaartuig van de staat in de bepaalde bekende richting dwingen. En het resultaat laat uiteraard niet op zich wachten: na korte tijd wordt de nationale maatschappij prompt in de etalage gezet, wat zeg ik, in de ramsj gegooid natuurlijk en geprivatiseerd onder de naam 'Transport Freddy en Zonen'. Freddy die niet van gisteren is, houdt meesmuilend het meest winstgevendende deel voor zichzelf en verdeelt de rommel onder zijn niet erg competente zonen - net geen minkukels - en het overschot, treintjes en wagonnetjes die ooit plichtsgetrouw het platteland aandeden, worden resoluut naar de schroothoop verwezen en brengen hem zo nog een ferme grijpstuiver als oud ijzer op. Freddy zelf wordt in z'n zwaar beconcurrerde monopoliepositie slapend rijk, wie van zijn wagons gebruik maakt loopt hard werkend op een draf naar de bedelstaf. Ook Freddy's zonen leven ondanks de geweldige rampen op hun spoor toch als heren van stand, als patsers en prutsers en steunpilaren van ondernemend België.

En inderdaad, het is zeer zeker niet zoals u verwachtte, ook de Freddy-treinen rijden niet op tijd en zullen dat ook nooit doen. It is not as we expected!

En wij, beste lezer, laten wij dat over onze kant gaan?

nietig

wie of wat ben ik?
een kleine prul
in het heelal
een minieme nul
in het getal
van de oneindigheid
verwaarloosbaar
geen benul
van macht en kracht
van goden en demonen
maar
zoekend naar de zin
van mijn bestaan
nietig
in de eeuwigheid
hier even mogen zijn
vaak oeverloos gelukkig
en voldaan
soms vol pijn en droefenis
in het gemis
van wie mij dierbaar is
wie of wat ben ik?
geen antwoord op mijn vragen
dromen
van een stille overgave

Riet Vanhaecke, uit 'Spiegel'

De verjaardag

door Roland Ranson

William Shakespeare

Er moet mij iets van het hart, ik moet u iets opbiechten, met name mijn grote verknochtheid aan de Engelse bard uit Stratford-upon-Avon.

Ook omwille van het feit dat het dit jaar, in 2014 dus, 450 jaar geleden is dat hij het levenslicht zag, lijkt het mij een geschikte gelegenheid u, weliswaar op eerder speelse wijze, in te wijden in de (on)wetenswaardigheden van het leven van niemand minder dan William Shakespeare. Ik baseer mij daarvoor volledig en uitsluitend op het bijzonder boeiende en bij momenten leuke boekje van Bill Bryson met de eenvoudige maar alles zeggende titel: *Shakespeare. The world as a stage* (Uitgegeven in de reeks Atlas Books van Harper Press, 2009, 4de druk 200 blz.).

Wat nu volgt is een vrij subjectief en uiteraard incompleet verslag van mijn lectuur.

Een eerste pertinente vraag die bij ons opkomt is zonder twijfel: hoe zou Shakespeare eruit gezien hebben?

Om aan onze nieuwsgierigheid in zekere mate te voldoen, beschikken we over maar liefst drie beeltenissen die helaas erg van elkaar verschillen.

Het eerste portret, het zgn. *Chandos-portret* is een olieverfschilderij. Het laat ons kennismaken met een al kalende, niet onknappe veertiger met een verzorgd baardje. Hij ziet er zelfverzekerd uit, sereen maar

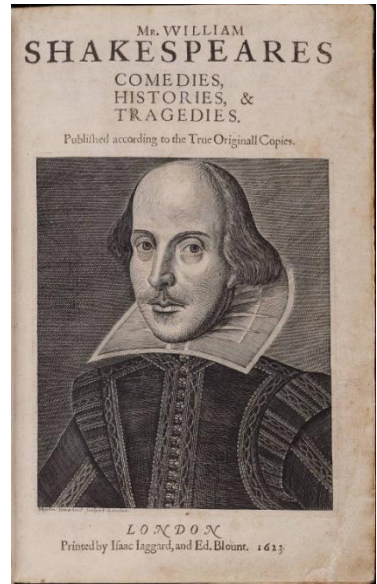
toch ook wel wat losbandig. Heel wat critici geloven echter niet dat we hier te maken hebben met William Shakespeare in persoon. Volgens hen ziet de geportretteerde er veel te zuiders, te Italiaans, ja zelfs te Joods uit om een Engels, laat staan een groots, dichter te kunnen zijn. Ze vonden hem er bovendien te geil, te glad, te lichtzinnig uitzien. En dat oorringetje doet dan wel helemaal de deur dicht. Wat in

elk geval wel voor dit portret pleit, is het feit dat het, als enige van de drie, geschilderd werd tijdens Shakespeares leven.

Mocht dit nu Shakespeare niet zijn, dan beschikken we nog over twee mogelijkheden, zoals bv. de *Droeshout-gravure*, naar Martin Droeshout, een Engelsman van Vlaamse afkomst. Die afbeelding siert de eerste pagina van de fameuze Eerste Folio uit 1623. Als we de prent van naderbij bekijken, kunnen we alleen maar concluderen: gepruts! Zo is het ene oog groter dan het andere, de mond staat op de verkeerde plaats, het haar is aan de ene kant langer en het hoofd is niet in proportie met het lichaam. Maar wat vooral tegen de gravure pleit, is het feit dat toen hij verscheen Shakespeare al 7 jaar dood was. Niet getreurd echter, we beschikken

nog over een derde beeltenis. Het gaat hier over een beschilderde levensgrote buste, uitgevoerd door de metselaar *Gheerart Janssen* en in 1623 in de kerk van de Heilige Drievuldigheid in Stratford geplaatst. Ook dit werk is geen artistieke hoogvlieger. Wat er wel voor pleit is dat het werd aanvaard door mensen die Shakespeare moeten hebben gekend. Laten we echter hopen dat ook dit Shakespeare niet is, alleen al omwille van het pafferige en ten zeerste met zichzelf ingenomen gezicht. De buste, oorspronkelijk beschilderd, werd jaren later gestript tot op de kale steen en nog eens jaren later opnieuw beschilderd, zodat we nooit zullen weten hoe het origineel eruit zag. Wat wij met zekerheid weten over Shakespeares leven beperkt zich tot enkele schaarse feiten: hij werd geboren (in Stratford-upon-Avon), stichtte een gezin, week uit naar Londen, werd er acteur en schrijver, keerde terug naar Stratford, maakte z'n testament en stierf. Al de rest weten we niet: bv. hoeveel stukken hij schreef en in welke volgorde. Van de miljoenen woorden die hij schreef zijn er maar 14 (veertien) in zijn eigen handschrift bewaard gebleven: verschillende versies van zijn handtekening op z'n testament en de woorden 'door mij'. Al die handtekeningen zijn anders, dus Shakespeare wist waarschijnlijk zelf niet hoe zijn naam gespeld werd, of hij besteedde er absoluut geen aandacht aan.

Wij weten ook niet of hij Engeland ooit verliet, noch wie zijn vrienden, kameraden waren, ook niet wat hij in zijn vrije tijd deed noch hoe hij

zich seksueel uitleefde. Wij weten niet eens waar hij rondhing gedurende de 8 belangrijke jaren dat hij zijn vrouw en z'n drie jonge kinderen in Stratford achterliet en met een ongekende snelheid een uiterst succesvol toneelacteur werd in Londen.

Toen hij in 1592 voor het eerst in druk verscheen, was z'n leven al voor meer dan de helft voorbij.

Hoe komt het toch dat we zo weinig weten over onze 16de-eeuwse held?

Het perkament en het papier uit die tijd waren nochtans van zeer goede kwaliteit en hebben de tand des tijds met glans doorstaan, maar de teksten die erop geschreven waren vormden één puinhoop, zowel wat de structuur als de spelling betreft. Ze zijn, ook voor ingewijden, nauwelijks leesbaar, elke letter kon doorgaan voor om het even welke andere. Omwille van het feit dat er zo weinig bekend is over onze held hebben sommigen geprobeerd die leemte op te vullen met de wel erg rijpe vruchten van hun fantasie... Gebaseerd op een zgn. 'close reading' van zijn teksten kwam men tot de conclusie dat William Shakespeare gedrongen moet zijn geweest, goed gebouwd, zeer waarschijnlijk eerder mager en soepel en behendig in zijn bewegingen. Hij had zeer waarschijnlijk een bleke huid en een frisse kleur die nogal eens veranderde naarmate zijn emoties wisselden. Anderen waren ervan overtuigd dat hij leed aan hardnekkige steenpuisten en zwaar kreupelde.

Is het nu echt zo raar dat we zo weinig weten van onze held? Over zijn vak- en tijdgenoten als Thomas Dekker, Thomas Kyd en de toch niet onbekende Ben Jonson weten we nog veel minder.

Dank zij de onverdroten inspanningen van Henry Condell en John Heminges, samenstellers en uitgevers van de First Folio, beschikken we over maar liefst 38 stukken van zijn hand. En dat is wonderbaarlijk als we bedenken dat de meeste manuscripten van 16de-eeuwse auteurs verloren zijn gegaan. Laten we daarom uitermate verheugd zijn over 'a wealth of text but a poverty of context'.

William Shakespeare is geboren op 23 april 1564 op de dag van Saint George (St.-Joris) de patroonheilige van Engeland. Hij werd geboren in een tijd waarin de pest al 100 jaar aan het razen was. Zijn grootste prestatie was dus niet dat hij tijdens zijn leven Hamlet en de Sonnetten schreef, maar dat hij erin slaagde tijdens zijn eerste levensjaar te overleven. En niet alleen de pest decimeerde de bevolking, men was in die tijd ook 'gezegend' met tbc, mazelen, rachitis, twee soorten pokken, klierziektes, en een ongekend aantal soorten buikloop en koorts om dan even de soorten razernij en andere rare en vage ziektes buiten beschouwing te laten. Maar ook relatief onschuldige kwaaltjes zoals bv. nierstenen, een geïnfecteerde wonde of een moeilijke

bevalling kenden soms een dodelijke afloop. En daarbij mag niet vergeten worden dat de meeste behandelingen al even gevaarlijk waren als de kwaal zelf. Maar boven alles bleef de pest de meest vernietigende gesel.

De belangrijkste gebeurtenis in het 16de-eeuwse Engeland was de overgang van catholicisme naar protestantisme. En dat gebeurde niet altijd even vlot. Het wisselde nogal eens, maar toch werden een burgeroorlog en grote slachtingen vermeden. In de 45 jaar dat Elisabeth I op de troon zat werden niet eens 200 katholieken geëxecuteerd. Elisabeth was in eerste instantie niet zo'n overijverige protestant, het was haar alleen te doen om de loyaliteit van haar onderdanen. En de meeste onderdanen gedroegen zich pragmatisch: bereid om het protestantisme te steunen zolang het noodzakelijk was, maar zonder problemen bereid om opnieuw katholiek te worden als de omstandigheden dat vereisten.

Ook over John Shakespeare, vader van, is weinig geweten. Hij was populair en gerespecteerd en bekleedde achtereenvolgens een aantal belangrijke functies in het gemeentebestuur van Stratford. Door zijn vader, die over de theatersubsidies ging, kwam de jonge William in contact met rondtoerende toneelspelers, wat later zijn entree in de Londense toneelwereld zal vergemakkelijkt hebben. Later bleek dat John Shakespeare niet zo'n heilige was; hij werd voor de rechter gesleept voor woeker, in die tijd een weerzinwekkende en afschuwelijke misdaad.

Williams moeder, Mary Arden, kwam uit een niet onaanzienlijke familie. Ze kreeg acht kinderen: 4 dochters van wie er slechts 1 de volwassen leeftijd bereikte en 4 zonen die allemaal volwassen werden maar van wie er slechts één, met name William, trouwde. De jongste zoon, Edmund, werd acteur in Londen waar hij op zijn 27ste stierf.

William genoot een goede opvoeding en liep school op de plaatselijke middelbare school King's New School. Hij moet er heel veel Latijnse retorica en literatuur hebben gehad. Maar dat was het dan ook; van wiskunde en natuurwetenschappen was geen sprake. Op zijn 15de was zijn schoolloopbaan voorbij en wat er dan met hem gebeurd is, weten we, wat dacht u, niet. Het enige wat we wel weten is dat hij in 1582 wilde trouwen met Anne Hathaway. In elk geval was het toen niet de gewoonte dat een jongeman van 18 al trouwde. De meesten wachtten tot ze een eind in de twintig waren, de vrouwen waagden de stap iets vroeger. Toch moeten we voor ogen houden dat, tot 1604, de minimumleeftijd om te trouwen was vastgesteld op 12 jaar.

Wat we weten over Anne, is dat ze waarschijnlijk Agnes werd genoemd, dat ze uit een gezin van zeven kinderen kwam en van niet geringe komaf was. Ze stierf in 1623, 67 jaar oud; ze moet maar liefst 8 jaar ouder geweest zijn dan William. Ze hadden samen drie

kinderen: Susanna en de tweeling Judith en Hamnet (zoon). Voor de rest, u had het al geraden, weten we niets. Dus, bitter jong stond de onbemiddelde William Shakespeare aan het hoofd van een gezin in volle expansie en dat was allesbehalve veelbelovend voor een ambitieuze jongeman. En toch zou hij van zijn leven een succes maken.

Hoe zou Londen er in die zestiende eeuw uit hebben gezien toen William Shakespeare er arriveerde?

Door de voortdurend grote toeloop van zeelui en andere reizigers was Londen in die tijd een broeihaard van infecties en ziekten. De stad werd a.h.w. continu geteisterd door de pest. Onder Elisabeth I was Londen een van Europa's grootsteden; enkel Parijs en Napels waren groter. De levensverwachting was er 35 jaar.

Toentertijd was de stad verdeeld in zo'n honderd parochies. En bovendien was het de stad waar één enkel theater meer mensen aankon dan heel Stratford. Weg van de hoofdstraten waren de steegjes zo smal dat tegenover elkaar liggende huizen elkaar op de verdieping bijna raakten. Buren zaten op elkaars lip en al de stank en het afval dat zij produceerden hoopte zich op en bleef hangen. Hét geografische middelpunt van de stad was uiteraard de Theems. Ondanks de aanzienlijke vervuiling werd de rivier druk bevestigd. En natuurlijk functioneerde ze als de slagader voor zowel het vervoer van goederen als van mensen. De enige brug was London Bridge - gebouwd in 1209 - maar ze werd in het drukke verkeer eerder als een hindernis ervaren. Verstandige mensen gingen over de brug, alleen waaghalzen en gekken probeerden eronderdoor te varen. De brug vormde een soort stad op zich met meer dan honderd winkels ondergebracht in gebouwen van soms wel 6 verdiepingen hoog. En, leuk detail, als je de brug vanaf Southwark betrad, werd je begroet door de op palen gespietste hoofden van misdadigers en verraders.

Een andere dominante constructie in de city was St. Paul's Cathedral, veel groter dan die van nu. Ze ging verloren in de grote brand van 1666 en werd vervangen door de huidige, gebouwd door Christopher Wren. St. Paul's stond te midden van een groot plein dat gedeeltelijk dienst deed als markt voor boekhandelaren. Dat moet een onuitwisbare indruk gemaakt hebben op een jonge man met een dwingende interesse voor boeken. Gedrukte boeken waren in die tijd al te verkrijgen voor wie wat geld van z'n loon opzij kon zetten. De gewone mens had al toegang tot de kennis want onder Elisabeth I werden in Londen meer dan 7000 titels uitgegeven. Shakespeare zal waarschijnlijk gedacht hebben dat hij in de hemel beland was.

En het ging er vreemd toe in zo'n kathedraal. Binnenin werd heel luidruchtig handel gedreven, vuurtjes werden gestookt, straatjongens speelden er met de bal, ze werd gebruikt als schuilplaats voor de re-

gen en natuurlijk werden er diensten gehouden, maar... dat alles tezelfdertijd!

In een stad als Londen werd ook in de 16de eeuw, het zal u niet verbazen, gegeten. De ingrediënten van toen doen u nu heel waarschijnlijk de wenkbrauwen fronsen: bij de bemiddelden was het geen uitzondering om kraanvogel, zwaan of zelfs ooievaar op het menu aan te treffen. Uit een receptenboekje uit die tijd pikken we het volgende op: schaaap in de rode wijn met sinaasappelsap, spinazietaart, kaaskoekjes, vla en romige schuimgebakjes. In bepaalde milieus werd er dus echt gesmikkeld. De gewone mens moest het uiteraard met heel wat minder doen; zijn dieet bestond hoofdzakelijk uit bruinbrood met kaas en af en toe wat vlees. Groenten werden gegeten door wie zich niets beters kon permitteren. Aardappelen waren nog niet in de mode en ook koffie en thee bestonden niet. Er werd overdreven zoet gegeten en iedereen toonde trots zijn zwarte tanden als teken van hun 'goede' leven. Bier werd met sloten gedronken, monniken en gewone mensen dronken zo'n gallon per dag; omgerekend zijn dat 18 van onze pinten. Ja hoor, dagelijks! In de betere kringen dronk men wijn, halveltersgewijs welteverstaan. Tabak deed in die tijd zijn intrede, eerst als luxeproduct maar het werd al vlug heel populair, getuige de 7000 'tobacconists' in de stad. Het werd bovendien ook als medicatie gebruikt tegen venerische ziekten, migraine en slechte adem en het werd beschouwd als een preventief middel tegen de pest.

Ook de criminaliteit tierde welig in de grootstad. Zwendelaars, pickpockets, beurzensnijders en ander geteisem verdrongen elkaar. Knokpartijen waren legio en zelfs dichters droegen wapens; Ben Jonson en zeker Christopher Marlowe zijn trieste voorbeelden; laatstgenoemde speelde de hoofdrol in twee moorden, in de ene maakte hij een slachtoffer in de tweede werd hij zelf aan het mes geregen.

Hoe zag nu zo'n Elisabethaans theater eruit in Shakespeares tijd, waar was het gesitueerd en hoe ging het er aan toe? Veel documentatie erover bestaat niet. Er zijn wel getuigenissen van hoe het in zijn werk ging tijdens zo'n voorstelling, maar of die geloofwaardig zijn is dan weer een andere vraag.

Zo wordt er beweerd dat er tijdens de vertoning geschoten wordt met echte munitie, in zoverre dat zelfs toeschouwers niet alleen worden geraakt maar ook gedood.

Het theater als ruimte voor publieke ontspanning was iets nieuws in Shakespeares tijd. Voordien werd er geacteerd in de tuinen of de hall van grote huizen.

Het eerste theater in Londen werd gebouwd in 1567 en heette The Red Lion, zo'n tien jaar later gevolgd door The Theater en The Curtain. Die schouwburgen werden net zoals bordelen, gevangnissen, opslagplaatsen voor buskruit, niet-gewijde kerkhoven en gekkenhui-

zen opgericht buiten de stadsmuren waar wetten en reguleringen niet van toepassing waren. Ook stinkende en ongezonde ondernemingen als zeepziederijen, looierijen en ververijen waren nooit ver uit de buurt.

Niet alle nieuwe theaters waren even succesrijk; de meeste moesten schermwedstrijden en spektakels waar dieren gepijnigd werden, organiseren om het hoofd boven water te houden.

In die tijd begonnen ook de zgn. 'puriteinen' hun neus aan het venster te steken. Deze rare snuiters waren zo gekant tegen elke vorm van plezier dat ze liever gingen leven in de afgelegen wildernis van de Nieuwe Wereld dan zich ook maar een beetje tolerant op te stellen. Ze verafschuwden het theater en legden de schuld voor de vreselijke aardbeving van 1580 bij de theaters. Het waren voor hen broeinesten voor prostitutie, travestie, besmettelijke ziekten en ongezonde seksuele lust. Daarbij komt nog dat alle vrouwelijke rollen door jongens werden gespeeld, wat hen ervan overtuigde dat theaters haarden waren van sodomie en allerhande andere lichtzinnige relaties.

De redding kwam uit onverwachte hoek. Koningin Elisabeth I herself maakte komaf met alle pogingen om het publiek amusement aan banden te leggen, zelfs op zondagen. Zijzelf genoot ervan en haar regering genoot dan op haar beurt van de inkomsten uit belastingen op kegelbanen, speelhuizen en dus ook theaterproducties. Toch waren de theaterstukken streng gereguleerd: respect en orde werden geëist. Auteurs en acteurs die zich daar niet aan hielden konden voor onbepaalde tijd in de bak verdwijnen. Zo werd Ben Jonson ooit gearresteerd voor het buitensporig spotten met de toestroom van Schotse edelen aan het hof. Men dreigde ermee z'n neus en oren af te snijden. Om zich daartegen wat te beschermen zochten de theatergroepen de protectie van een aristocratische patroon.

De vertoning begon om 14.00 u. De toegangsprijs voor een staplaats was 1 penny, een zitplaats kostte 1 penny meer en wie een kussen wilde, betaalde nog eens 1 penny daarbovenop. En dat terwijl een dagloon 1 shilling (= 12 penny's) bedroeg. Het geld werd in een doos (box) gedaan en die werd in een speciale kamer (office) bewaard. Wie wilde kon appels en peren krijgen (werden vaak als blijk van ontgoocheling naar de acteurs gegooid) en zelfs snoep of flessen bier en de allernieuwste mode, tabak (3 pence voor een pijpvol) stonden ter beschikking. Er waren geen toiletten, toch geen officiële. Hoewel erg groot waren de theaters vrij intiem: niemand zat verder dan 50 m van de rand van de scène verwijderd. Er was nauwelijks decor en geen gordijnen. Men kon geen verschil zien tussen dag en nacht, tussen mist en zonneschijn, tussen slagveld en boudoir. Alleen woorden moesten dat duidelijk maken.

Kostuums waren meestal niet historisch. Wel realistisch was het gebruik van echt (schapen- of varkens)bloed bij gevechtsscènes en wonden.

Elk toneelstuk - ook het ernstige - eindigde altijd met een traditioneel dansje als een soort van beloning, bedanking voor de toeschouwers.

In de loop van Shakespeares leven werden de stukken steeds naturalistischer. De stukken konden ook nogal variëren in lengte; *Hamlet* duurde 4 en een half uur en *Richard III*, *Coriolanus* en *Troilus en Cressida* waren nauwelijks korter.

Een van de grote uitdagingen uit die tijd, voor zowel het publiek als de acteurs, was ongetwijfeld het feit dat mannelijke acteurs, meestal jonge jongens, de vrouwenrollen moesten spelen. Als we de vele krachtige vrouwelijke personages bij Shakespeare bekijken - Ophelia, Desdemona, Lady Macbeth, Cleopatra, Juliet - dan moeten we besluiten dat de acteurs die deze rollen speelden toch zeer begaafde veinzers moeten zijn geweest. Over die specifieke acteurs weten we, alweer, zo goed als niets. Dit misprijzen van de vrouw als actrice was iets typisch Noord-Europees. In Spanje, Frankrijk en Italië werden vrouwen door vrouwen gespeeld. En bij Shakespeare bereikte de 'gender-verwarring' dan nog een climax omwille van het feit dat vrouwelijke personages zich in bepaalde stukken graag als jongens voordeden; dus hadden we jongens die een vrouwelijk personage speelden die een jongen speelde.

Het gouden tijdperk van het theater duurde niet lang. Tussen de opening van de Red Lion in 1567 en het sluiten van alle theaters door de Puriteinen 75 jaar later zouden de Londense theaters maar liefst 50 miljoen betalende toeschouwers ontvangen hebben, of maar liefst 10 keer de bevolking van het Engeland van die dagen.

Om het hoofd financieel boven water te kunnen houden had een theater dagelijks 2000 bezoekers nodig, d.i. 1% van de bevolking van Londen, en dit zeker 200 keer per jaar omwille van de zware concurrentie. En om dat publiek dan telkens opnieuw te doen terugkeren was het nodig het repertoire voortdurend aan te passen. De meeste gezelschappen vertoonden minimum 5 verschillende stukken per week, soms 6, en de schaarse tijd die overbleef werd gebruikt om de nieuwe stukken uit het hoofd te leren en te repeteren. Een nieuw stuk werd in de eerste maand 3 keer hernomen, dan werd het voor een tijd aan de kant gelegd of helemaal afgevoerd. Weinig stukken haalden meer dan 10 opvoeringen in een jaar. Dat onder die omstandigheden een grote kwaliteit werd bereikt is dan ook zeer verwonderlijk. Toneelauteurs verdienden nauwelijks het zout in hun pap. Voor een stuk werd zo'n £ 10 betaald, maar dat stuk was dan meestal het resultaat van een samenwerking van een half dozijn schrijvers, dus het bedrag per auteur was eerder bescheiden. En daarbij dient gezegd

dat de stukken het eigendom werden van het gezelschap en niet van de auteur.

Voor zowel de acteurs als de auteurs was de wereld van het theater een drukte van jewelste. Zeker voor William Shakespeare, die niet alleen auteur en acteur was maar ook mede-eigenaar en regisseur, moet dat bij tijden een hectisch gedoe geweest zijn. De gezelschappen hadden zo'n 30 stukken op het repertoire staan, dus een acteur die grote rollen speelde, moest zo'n 15 000 versregels per seizoen uit het hoofd leren. En daarbij komt nog dat zelfs de succesrijkste gezelschappen nooit meer dan een dozijn acteurs konden engageren. Dat betekende dat heel wat acteurs 2 of meer rollen per stuk voor hun rekening moesten nemen. Dus, in zo'n gekkenhuis moest men blind op elkaar kunnen vertrouwen. Het zal dan ook niet verwonderen dat de acteurs contractueel heel wat verplichtingen opgelegd kregen, met daaraan verbonden boetes voor bv. spijbelen op de repetities, dronkenschap, te laat komen enz. Voor het minste moesten ze twee dagen loon afdokken.

William Shakespeare is zijn hele professionele carrière dus ook acteur geweest. Dat was niet zo makkelijk te combineren met de rol van auteur maar het zal hem wel geholpen hebben heel wat meer controle uit te oefenen op zijn tekst dan wanneer hij - zoals de meeste auteurs - die volledig uit handen had moeten geven. Daarbij moeten we voor ogen houden dat Shakespeare alleen de minder veeleisende rollen voor zijn rekening nam (zoals bv. De geest in Hamlet).

In april 1593, een half jaar nadat de theaters dicht gegaan waren wegens de pest, geeft Shakespeare een episch gedicht uit, *Venus en Adonis* met een zeer bloemrijke en vleierende opdracht aan Henry Wriothesley, derde graaf van Southampton en baron van Thitchfield, een fletse, tengere, verwijfde jonge man van 19. We hebben er geen idee van of Southampton het gedicht bewonderde, maar het was wel Shakespeares grootste succes in druk. Het werd tijdens zijn leven maar liefst 10 keer herdrukt. Het is gebaseerd op Ovidius' *Metamorfoses*, maar dan ontdaan van alle geweld. Het behandelt de thema's liefde, lust, dood en de vergankelijke broosheid van de schoonheid. Een jaar later (1594) publiceert hij het vervolg met *The Rape of Lucretia* (De verkrachting van Lucretia). Dit is een lofzang op de kuisheid en waarschijnlijk daardoor niet zo populair als *Venus en Adonis*. En opnieuw bevatte het een opdracht aan Southampton. Hieruit blijkt een sterke persoonlijke band tussen Shakespeare en de graaf.

Al in 1594 was Shakespeare duidelijk op weg naar succes. Hij had twee prachtige gedichten gepubliceerd en had de bescherming verworven van een voornaam edelman. Maar eerder dan op deze weg door te gaan verlaat hij de poëzie om nagenoeg uitsluitend terug te

keren naar het theater, dat helemaal niet geacht noch gerespecteerd werd.

Die theaterwereld waarnaar Shakespeare terugkeerde was in 2 jaar tijd erg veranderd. Zijn grote concurrent Christopher Marlowe die maar 2 maanden ouder was, was gestorven. Beschuldigd van godslastering en atheïsme was Marlowe aan het drinken geslagen en tijdens een woordenwisseling over zijn drankrekening in de kroeg, greep hij naar zijn dolk, probeerde iemand neer te steken maar kreeg in het tumult zelf een dolk in zijn oog en stierf ter plaatse. Marlowe was pas 29. Op die leeftijd schreef Shakespeare eerder prulletjes als *Love's Labour's Lost* (Liefdes List en Leed), *The Two Gentleman of Verona* (De Twee Veronezen) en *The Comedy of Errors* (Een Klucht Vol Verwarring). Marlowe daarentegen had aanzienlijke toneelstukken als *The Jew of Malta*, *The Tragical History of Doctor Faustus* en *Tamburlaine the Great* op zijn actief, zodat we mogen stellen dat Marlowe op dat ogenblik de grootste schrijver van de twee was. Wat zou dat geworden zijn, was hij blijven leven. Doordat Thomas Kyd het volgende jaar op zijn 36ste stierf had Shakespeare geen noemenswaardige concurrentie meer tot Ben Jonson in 1598 op het toneel verscheen. Shakespeares carrière als toneelauteur begon in 1590, maar wat z'n eerste toneelstuk was dat blijft een vraagteken. In elk geval toonde hij zich al in 1598 (hij was toen nog geen 10 jaar bezig) een kraan in het schrijven van komedies, tragedies en historische stukken. Toch moeten we er rekening mee houden dat Shakespeare zich zoals elke schrijver in die dagen niet genereerde om verwickelingen, dialogen, namen en titels te gaan stelen bij anderen. Was het trouwens niet G.B. Shaw die vond dat Shakespeare prachtig verhalen kon vertellen als ze maar al een eerste keer door iemand anders verteld waren. Dat zgn. 'stelen' was eigenlijk geen stelen op zich. Shakespeare speelde als het ware leentjebuurt en maakte door zijn genialiteit van bestaande alledaagse stukken groots toneel, grootse literatuur. Hij veegde ook z'n voeten aan de strenge eisen van het klassiek toneel (vooral aan de 3-eenheid: tijd, plaats en handeling). Mocht hij zich daaraan gehouden hebben dan zou hij nooit *Hamlet* of *Macbeth* of een van zijn andere grootse werken geschreven hebben.

Een doorsneestuk uit die tijd omvatte 2.700 regels en duurde zo'n twee en een half uur. Bij Shakespeare varieerde dat van zo'n 1.800 regels (*Comedy of Errors*) tot meer dan 4.000 regels bij *Hamlet* dat 5 uur duurde. Zijn toneelstukken bestonden gemiddeld uit 70% vrije (niet rijmende) verzen, 5 % rijmende verzen en 25 % proza. Van al zijn stukken, de historische uitgezonderd, spelen er maar 2 in Engeland (*The Merry Wives of Windsor* - De Vrolijke Vrouwjes van Windsor - en *King Lear*), geen enkel in Londen en geen enkel stuk speelt in zijn eigen tijd.

Shakespeare kende een beetje Frans, heel wat Italiaans en hij was meer dan gemiddeld geïnteresseerd in geneeskunde, recht, militaire aangelegenheden en natuurwetenschappen. Op aardrijkskundig gebied kon hij de bal nogal eens mislaan en ook heel wat anachronismen komen voor in zijn werk, bv. oude Egyptenaren die biljarten en in *Julius Caesar* duikt ergens een tikkend uurwerk op. Hij paste de historische feiten ook wel eens aan, ambitie, intrige, liefde en lijden waren veel meer zijn ding.

Zijn werk wordt vooral gekarakteriseerd door de treffende kracht van zijn taal. In de 16de eeuw waaide er een verfrissende lentebries van vernieuwing door de Engelse taal. Maar liefst 12.000 nieuwe woorden deden hun intrede waarvan de helft nu nog altijd in gebruik. Dat was het biotoop par excellence waarin Shakespeare gedijde. Bij hem worden maar liefst 2.035 nieuwe woorden voor het eerst ontdekt en als we de Oxford Dictionary of Quotations erop naslaan dan zien we dat, ruw geschat, een tiende van alle quotes van Shakespeare komen. En het is ook door zijn toedoen dat het Engels zich in die tijd bevrijd heeft van de hegemonie van het Latijn.

De jaren 90 van de 16de eeuw waren ellendig op het gebied van honger en werkloosheid, maar toch was het theater in die tijd immens populair bij de werkende klasse. Deze vreselijke jaren kregen voor Shakespeare nog een extra dimensie door het feit dat zijn zoon Hamnet in 1596 op 11-jarige leeftijd stierf in Stratford. Toch was deze periode voor hem er een van groeiende faam en voorspoed op professioneel vlak. In die tijd is hij mede-eigenaar (10%) van The Globe, toen het succesrijkste Londense theater. Bij Shakespeare kwam het in die periode tot een uitbarsting van geniale creativiteit zonder vergelijk in de Engelse literatuur. Het ene na het andere briljante stuk kwam uit zijn pen: *Julius Caesar*, *Hamlet*, *Twelfth Night* (Driekoningenavond), *Measure for Measure* (Leer om Leer), *Othello*, *King Lear*, *Macbeth*, *Antony and Cleopatra*.

In 1603 volgt James VI van Schotland Elizabeth I op en hij zal regeren onder de naam James I.

Hij wilde zijn stempel drukken als beschermheer van het theater. Een van zijn eerste daden als koning bestond erin Shakespeare en zijn collega's een koninklijk patent te verlenen en zo van hen The King's Men te maken. Door dat statuut werden alle leden automatisch kamerheer. Tot aan Shakespeares dood traden The King's Men maar liefst 187 keer op voor de koning.

(James was ook verantwoordelijk voor de uitgave van The King James Version of the Bible, van heel grote betekenis voor het Engels als taal.)

Op 20 mei 1609 verscheen bij Thomas Thorpe de quarto-uitgave van Shakespeare's sonnetten onder de titel *Shakespeare's Sonnets, Never Before Imprinted*. Kostprijs 5 penny's.

Over die sonnetten is later nogal wat onzin geschreven. Geen enkel literair meesterwerk uit de wereldliteratuur werd uitvoeriger commentariseerd. Volgens sommige critici zijn de sonnetten de top van Shakespeares kunnen. Sommige bevatten de meest geciteerde regels uit de hele wereldliteratuur, bv. sonnet 18 begint als volgt:

Shall I compare thee to a summer's day?
Thou art more lovely and more temperate.
Rough winds do shake the darling buds of May,
And summer's lease hath all too short a date.

In het Nederlands (vert. Paul Claes):

Ben jij een zomerdag gelijk voor mij?
Die is lang niet zo lieflijk en zacht:
Ruw schudt de wind de bloemknoppen van mei,
En al te gauw verstrijkt de zomerpracht;

Eigenaardig genoeg is de persoon die in de sonnetten aanbeden wordt niet een vrouw, maar een man. Dus Shakespeare, de schepper van de tederste en ontroerendste scènes tussen heteroseksuele geliefden in toneelstuk na toneelstuk, blijkt in de sonnetten de subliemste homo-dichter uit de Engelse literatuurgeschiedenis te zijn geworden.

William Shakespeare stierf in 1616, hij was 52.

Het theaterleven floreerde na zijn dood als nooit tevoren. In 1631 waren er in Londen 17 theaters in volle bedrijf, maar in 1642 werden bijna alle schouwburgen door de Puriteinen onverbiddelijk gesloten.

Als Hemmings en Condell zich niet de moeite getroost hadden de First Folio uit te geven (1623) dan zou het werk nu definitief verloren zijn.

Een Folio uitgeven deed men niet zomaar. Het was groot in omvang (folioformaat zoals de titel zelf zegt, zo'n 40 à 45 cm hoogte) en duur qua productie. Als je in die tijd de mooi in kalfsleer gebonden First Folio wilde aanschaffen, dan moest je niet minder dan £ 1 neertellen, een immens bedrag. Ter vergelijking: een exemplaar van de sonnetten kostte bij publicatie 48 keer minder nl. 5 pence. En toch verkocht de Folio goed. In 1685 al verscheen er een 4de editie. De bedoeling van de uitgevers was in de eerste plaats de onbetrouwbare en slordige versies van vorige uitgaven te corrigeren en te herstellen. Door het feit dat ze jarenlang met Shakespeare heel close hadden samengewerkt konden ze zich baseren op souffleursteksten, kladversies in het

handschrift van Shakespeare en ook op versies in het net. Niets daarvan bestaat nu nog. Vóór de Folio bestonden alleen goedkope Quarto-edities van povere kwaliteit.

Ondanks een aantal tekortkomingen en slordigheden mogen we Hemmings en Condell beschouwen als de grote helden van de wereldliteratuur. Ze hebben niet alleen de helft van Shakespeares stukken voor de wereld gered maar tegelijkertijd ook de helft van het elizabethaanse en jacobeaanse drama. Toch is het eigenaardig dat Shakespeare zelf blijkbaar geen enkel initiatief genomen heeft om zelf z'n werk uit te geven, temeer daar z'n werk vier stukken bevat, *Hamlet*, *Croilus and Cressida*, *Richard III* en *Coriolanus* die wel erg lang zijn en dus zeer waarschijnlijk vooral bedoeld om te lezen.

Toen Shakespeare stierf zullen weinigen gedacht hebben dat hij ooit als de grootste Engelse toneelauteur zou beschouwd worden. Francis Beaumont, John Fletcher en Ben Jonson waren in die tijd veel populairder. Verrassen mag ons dit echter niet. Tijdperken zijn over het algemeen nogal onbeholpen in het beoordelen van hun eigen waarde. Na zijn dood 'genoot' Shakespeare van een wankele status met als gevolg dat men na verloop van tijd begon te vergeten wat hij geschreven had.

Meer dan 5000 publicaties willen ons doen geloven dat Shakespeare niet de auteur is van het werk dat onder zijn naam is verschenen. Hij zou een stroman geweest zijn, een acteur die zijn naam leende aan iemand met veel meer talent, iemand die om de een of andere reden niet publiek geïdentificeerd wilde worden als toneelschrijver. Heel wat publicaties met een zekere faam, waaronder *The New York Times* en *The Scientific American* hebben hieraan meegewerkt. Toch dient gezegd dat al dat anti-Shakespearegedoe het resultaat is van manipulatie en een verkeerde voorstelling van de feiten. Nooit werd ook maar het geringste bewijsmateriaal geproduceerd.

Het is natuurlijk wonderbaarlijk vast te stellen dat één man in staat was zo'n groots, wijs, gevarieerd en prachtig werk tot stand te brengen, maar dat is natuurlijk de karakteristieke eigenschap van genieën, en William Shakespeare was zo'n genie.

Laten we hem daarom, 450 jaar na zijn geboorte, nog maar eens en telkens we er ook maar de kans toe krijgen, eer bewijzen.

Horen, zien en schrijven...

'Als je iets weet, weten dat je het weet, en als je iets niet weet, weten dat je het niet weet: dat is kennis.'

Confucius

Het was op de duur niet leuk meer. Het was zelfs frustrerend. En het ergste was: ik wist absoluut niet waarom. Ik zag er niet vreemd of gek uit, had geen helroze of schele ogen. Mijn kleren zagen er voor zover ik kon nagaan altijd even keurig uit als die van om het even welke doorsnee landgenoot. Ik verspreidde geen vreemde geur en mijn stem klonk niet akelig schrill of abnormaal laag. Zelfs wát ik zei was doorgaans naar mijn gevoel ernstig, doordacht en oprecht gemeend.

En toch moest iedereen, altijd en overal om me lachen. Het begon meestal vrij onschuldig met lichtjes gekromde mondhoeken – op dat punt deed men nog moeite beleefd en ernstig toe te horen – maar al gauw deinden de mondhoeken als een golf verder open tot een brede glimlach, wat je nog net als vriendelijk, bemoedigend en welwillend toelachen kon beschouwen. En dan kwam het geluid erbij... eerst grinniken, dan proesten – in een steeds wanhopigere poging alles onder controle te houden – en dan uiteindelijk een tranenplengend, billenknijpend, kakenspannend en buikschuddend gebulder.

Ik had uiteindelijk mijn toevlucht gezocht tot de geschreven taal. Misschien, dacht ik, zou het helpen als men mijn gezicht niet zag. Dus probeerde ik te verdwijnen achter E-mails, brieven, verslagen en rapporten. In heldere stijl, pragmatisch en beknopt, ernstig en to the point. Vergeefs, helaas... Steevast kreeg ik mails terug met knipogende of eindeloos lachende emoticons. Dankbaar, omdat ik er weer een vrolijke noot aan toevoegde, er de sfeer in bracht, hen nog eens hartelijk had laten lachen... het was vaak "lang geleden!".

De moed zonk me werkelijk in de schoenen! Zou ik dan nooit, nergens, door niemand au sérieux genomen worden? Hoe kon ik in godsnaam mensen van mijn ideeën overtuigen, hoe kon ik mijn mening laten respecteren als niemand leek te beseffen dat ik het ook werkelijk meende?

En toen, op een dag, vond ik de oplossing. Gewoon, zomaar, door stom toeval – hetzelfde stomme toeval waardoor Archimedes "Eureka" riep en Einstein alles ging relativëren, wellicht... Het duurde trouwens even voor ik het kon geloven. Toen ik die groep mensen zag die me zonder verpinken met ernstig, zelfs verveeld gezicht zat aan te kijken, raakte ik haast de kluts kwijt en stond ik zowaar even sprakeloos. Maar toen legde ik de link, en probeerde het opnieuw, en opnieuw, en opnieuw... met steeds groter succes! En nu word ik overal ernstig genomen. Want ik ben nu... stand-up comedian!

Verwilderd

door Staf de Wilde

De eeuwige vluchteling

Eerlijk gezegd ben ik al die herdenkingen van WO I spuugzat: bijna altijd komt het neer op heldenverering. Terwijl het toch ging om een collectieve zinsverbijstering bij het voetvolk en een gigantische criminaliteit bij de bevelhebbers.

Soms leer je iets positiefs bij, bijvoorbeeld over het ruime aantal Belgische vluchtelingen dat vrij gul is opgevangen in Nederland en Engeland. Dit in schril contrast met onze huidige houding tegenover de vluchtelingen van vandaag, bijvoorbeeld die uit Syrië.

Toegegeven, wij van het Westen staan niet alleen met onze onverschilligheid: de schatrijke Golfstaten doen ook niet al te veel voor hun geloofsgenoten. En de Veiligheidsraad blijft hopeloos verdeeld zodat de tiran Assad lustig kan doorgaan met het bombarderen van zijn eigen bevolking en het vernietigen van ruim de helft van zijn land.

Grootmachten als China en Rusland handelen uit eigenbelang en anderen zien Assad nog steeds als een factor van stabiliteit (de stabiliteit van 200.000 burgerdoden) en als een dam tegen het oprukkend fanatisme terwijl de misdaden van Assad juist het extremisme in de hand werken.

Bij deze patstelling helpt nog enkel de generositeit en daar maakt Europa een cynisch spelletje van: de minieme aantallen die officieel worden onthaald, de veel grotere die op zee hun leven moeten wagen en botsen op een nieuw IJzeren Gordijn (dat rond Fort Europa) wijzen erop dat wij een klucht maken van onze eigen morele codes (de christelijke, de humanistische en de socialistische).

Hierbij past alleen schaamte – zeker met ons eigen verleden als vluchtelingen in het achterhoofd.

staf de wilde, de haan 31 okt. 14

Horen, zien en schrijven...

'Nu meer mensen steeds vaker op hun telefoon zitten te turen om dwangmatig schijnbeelden te volgen die over het scherm in hun hand flitsen, kan Plato's grot zich beperken tot een paar vierkante centimeter.'

Ingrid Rowland, kunsthistorica

Waarheid & herinnering

Al altijd een beetje (veel) oorlog

door Johan Debruyne

Een woensdag eind november 2014. Ik ben thuis gekomen met een barstende koppijn. Uit ervaring weet ik dat ik die deels moet wijten aan de oefeningen die ik in de ochtend heb gedaan. Omdat mijn rug en nek de status "hoogst onbetrouwbaar" hebben bereikt en bepaalde spieren zich op een buitengewone manier gaan opspannen, jongleer ik voorzichtig met lichte halters. Haltertjes, dus. Ik doet dit getrouw drie keer in de week. Zo blijf ik voor een 61-jarige tegelijk ook in een aanvaardbare conditie. En gezien ik me voor dit fysieke gedoe naar een fitnesscentrum begeef (met de auto, want die Brugse kasseien overleef ik niet), vang ik ook nog eens het leven in alle kleuren en geuren. Het wordt me soms door de meer dan gemiddeld gespierde medeburger, jong en oud, en in regel in marcellikes gehuld, in sappig dialect door de strot geduwd: "Je hebt vandaag eigenlijk vooral je tong getraind en net dat onderdeel van jouw lichaam hoeft helemaal geen training!" Soms doe ik harder mijn best.

Voorts overvalt hoofdpijn me vaak wanneer een tentoonstelling veel te bieden heeft. Wanneer er te veel is om te zien. Mijn hoofd verdraagt geen overdaad meer.

Of is het mede omdat ik weer eens de Grote Markt van mijn geboortestad ben overgestoken, gedwongen laverend langsheen drommen toeristen? Het is een plek die ik absoluut probeer te vermijden. Maar voor deze tentoonstelling moest ik naar het Belfort toe. Dus heb ik me ongewild geërgerd aan de houten bouwsels omheen een ijspiste. Hokken waarin straks truien, sjaals, rotzooi en drank te koop zullen worden aangeboden. Moeten voor deze krochten de terrassen wijken? Wat is de drogreden alweer waarmee het "stadhuis" telkens komt aandraven? Dat toerist én Bruggeling dan eindelijk met volle teugen van de mooie gevels kunnen genieten? Larie! Ik vraag me af wat ik nu meer zie? Vitrines. Meer niet. Iemand vertrouwde me toe dat het met UNESCO-subsidies zou te maken hebben. Zie ze nu staan, de tafeltjes en de stoelen. Wat verloren. Te kleumen in de kou. En toch ook wel best gezellig, moet ik toegeven. Alleen toeristen nemen er plaats. En verstokte rokers.

Mijn bonkende hoofd heeft vast ook te maken met de inhoud van de tentoonstelling. Ze gaat over de "Grote Oorlog". Ze laat vooral foto's

zien - netjes gerangschikt telkens - van vermaarde fotografen. Magnumfotografen.

Ik was al lang van plan te gaan kijken, maar de honderdste verjaardag van die Grote Oorlog ruikt zo verdomd naar commercie dat ik er tot nu vreselijk tegenop heb gezien. Het is een knap opgebouwde, verzorgde en wellicht dure tentoonstelling. Ze lokt veel bezoekers. De foto's lijken me doorgaans vooral technisch van grote kwaliteit.

Er werden keurige, grijze corridors opgetrokken. Vakwerk. Binnenin (te veel) foto's met duiding op lange dwarsbalken. Aan de buitenkant zijn her en der teksten gekleefd. De vraag wordt gesteld of we nog wel geraakt worden door dit soort beelden. Ik kan de vraag niet meer exact formuleren, maar zo is het ongeveer. Ik word stil van al die beelden. Maar of ik echt geraakt word? Af en toe. Wanneer ik kinderen zie. Spelende kinderen, terwijl het oorlog is. En gedode soldaten. Die weerloosheid. Abrupt afgebroken levens. Verminking.

Met dieren heb ik hetzelfde. Het verwondert me. Niets over al die paarden die toch ook een vreselijke dood zijn gestorven. Vergeten? Een gemiste kans. Om mij te treffen althans. Echt geraakt ben ik vooral wanneer ik oog in oog sta met close-ups van dode soldaten. Ik lees. In opdracht van een pastoor gefotografeerd. Om te onderzoeken en te catalogeren. Om zeker te zijn. Een verterende confrontatie. Vottem of zoiets. Voorst nogal wat teksten op de wanden waar geen foto's hangen. Van jongeren, ook lang na de oorlog, die zich van het leven hebben beroofd.

Deze is blijven kleven:

Arne, 17 december 2006, 23 jaar

'Hij heeft het thuis gedaan. Het was donker.

Alleen de lichtjes van de kerstboom brandden.'

'Hij besefte niet dat hij aan het afglijden was, hij was zo beschaamd dat hij die usb-stick verloren was.'

'In het vierde leerjaar leren ze je alles over seks, maar ze leren niet wat je moet doen als je je niet goed voelt.'

'Daags voordien had hij nog meegedaan met een kussengevecht bij de scouts.'

Voor ik me beneden naar de derde zaal (specifiek over de stad Brugge in die oorlog) begeef, word ik op de binnenkoer aangesproken door een drietal jonge kunstenaars. Een is van Wit-Rusland afkomstig. In geen tijd knipt hij met een schaar mijn silhouet uit een soort kartonnen kaartje. Hij vindt mijn bril bijzonder, zegt hij. Het ding op mijn neus doet hem een beetje aan de nazi's denken... Hij kan wat, maar ik vind het resultaat niet treffend genoeg en ik ben thuis net bezig een beetje tabula rasa te maken. Rommel op overschot. Hij woont hier, de jonge kerel. Nee, hij overleeft hier. Op een heel klein kamer-

tje, vertelt zijn Brugse vriend. Een kamertje van een huisjesmelker. Ik koop zijn werkje niet, maar ik trakteer hem binnenkort graag "Chez Marcel", vlak bij de Grote Markt. Daar komen ze al eens, zegen ze in koor.

De Bruggeling is een praatvaar. Het kunstenwereldje voor even het thema. Hij heeft les aan Sint-Lukas gevolgd en geraakte vervolgens zijn "eigentijds" werk nog aan de straatstenen niet kwijt. Sinds jaar en dag leeft en schildert hij op straat: zichtjes van Brugge, met waterverf. Heel bedreven. De doekjes verkopen als zoete broodjes. "Hier heb ik in Brugge een huis van kunnen kopen," zegt hij. "Van dit soort werk." Of het een boutade is, weet ik niet.

Ondertussen illustreert zijn Wit-Russische collega en vriend zijn knipselkunsten bij een toeristenkoppel. Kleine kamer... Dit is me in mijn thuisstad ook al opgevallen: niet alleen staan heel wat huizen te koop of te huur, zijn er werken aan de gang in zowat alle straten, maar aan nogal wat grote en doorgaans verpauperde huizen zie ik almaar meer deurbellen en naamplaatjes. Het wordt een epidemie. Het stadsbestuur zou moeten ingrijpen! Maar zwemmen in de reien is voor het stadsbestuur blijkbaar belangrijker. Verzuipen in verdoken armoede lijkt minder urgent.

Op de terugweg denk ik eraan. Ook aan een andere vraag die op de wanden werd gekleefd: "Hebben we iets geleerd uit die Groote Oorlog?" Overbodige vraag. Natuurlijk hebben we helemaal niets geleerd uit die oorlog. Uit alle andere evenmin. Vertel mij eens waar er vandaag geen oorlog is! Wanneer mijn oude schoonmoeder me opbelt en haastig inhaakt om naar het journaal te kijken, zegt ze stevast: "Nu ga ik eerst naar de horrorfilm kijken!"

Beneden in de hallen, waar je vast kan stellen dat Brugge fysiek behoorlijk is gespaard, zie ik een knap schilderij. Ook zo'n honderd jaar oud. Het stelt Zeebrugge voor. Aan flarden geschoten. Of gebombardeed. Ik lees het bijhorend plaatje: Achille Van Sassenbrouck. Een miskend Brugs kunstenaar. Onlangs nog in het Groeninge Museum, op de tentoonstelling "The Unloved", had de Amerikaanse kunstenaar Ellen Harvey een werk van hem uit de reserve gehaald. Een heel andere stijl dan dit hier. "Skaters on the Potterierei", had Harvey vertaald. Schitterend werk. Die Van Sassenbrouck moet een buitengewoon figuur zijn geweest. Niet een klassenbak die zich om den brode oeverloos herhaalde. Of hij in die tijd met zijn doeken een Brugs huis heeft kunnen kopen? Ik durf het te betwijfelen.

Etel Adnan. De dag voordien was ik in Oudenburg. In "De 11 Lijnen", een heel bijzonder huis, een voormalige boerderij, lang geleden sublim verbouwd door een Portugees toparchitect. Ik ben er naartoe

gegaan, omdat ik er nog eens werk wilde zien van Etel Adnan. De kunstenaars werd in Beirut geboren. 1925. Ze wordt dus negentig. Het werk dat ik er te zien kreeg is sober en suggestief, zoals de kleine schilderijtjes waardoor ik haar op de laatste Dokumenta in het Duitse Kassel heb leren kennen en bewonderen. Maar het werk in Oudenburg is abstract. En nog sterker. Adnan is een van de vier kunstenaars die momenteel worden getoond in het huis. "Liberated objects" heet de tentoonstelling. De andere exposanten zijn nog ouder en allen geboren in gebieden waar het vrij beleven van kunst niet vanzelfsprekend of zelfs onmogelijk was. Kunstenaars die hun land hebben moeten verlaten om te kunnen schilderen wat ze voelden dat ze met verf moesten doen.

De vrouw-des-huizes (ook kinderpsychiater) is al haar leven lang door kunst geobsedeerd. "Identiteit" is een van de trefwoorden waarrond ze deze bijzondere expositie heeft opgebouwd. Ondanks alles werkten deze mensen vanuit hun eigenheid. Volgden ze hun hart. "We leven vandaag zo globaal dat we onze identiteit verliezen." Ze vertelt gedreven. "Er ontstaat een leegte. Leegte die tot depressie leidt. Ook bij jongeren."

Ik ben even met verstomming geslagen wanneer ik lees dat de toenmalige Brugse burgemeester bij het begin van de oorlog al... 38 jaar burgervader was. Zijn connecties en ervaring zullen alvast geholpen hebben om de Duitsers te paaien. Naarmate de oorlog vordert zal het ook voor Bruggelingen mentaal zwaar worden. In een vitrinekast hangt een Duits "Befehl". Ernaast de vertaling, getekend, in opdracht van de bezetter, door Visart de Bocarmé.

Ik denk plots aan mijn vader. Die 10 was toen de oorlog uitbrak. Een paar jaar later al zou hij zijn vader moeten opvolgen. Als bakker. Zou hij brood aan "den Duits" hebben moeten leveren? Rechtover onze bakkerij had je een kazerne. Nu gerechtsgebouw.

Ik weet het niet. Misschien moet ik "Brugge in de oorlog" van historica Sophie De Schaepdrijver toch eens lezen eer ik verder naar mijn vader op zoek ga. Hij was bijna 50 toen hij mij als zevende kind in de rij nog had "gefabricceerd". Veel gepraat hebben we nooit, vader en ik. Hij was een man van weinig woorden, er was thuis veel om handen en er was uiteraard een fameuze generatiekloof. Ik hield van het Expobrood en van al wat nieuw was. Hij zwoer bij het degelijke van de tijd ervoor. Hij rookte zware sigaretten. Zonder filter. Ik zou voor "King Size" kiezen...

eind november 2015

Beleefd

door Bart Madou

Etty 100: de tentoonstelling

Naar aanleiding van de 100ste verjaardag van de geboorte van Etty Hillesum, organiseerde Het Beleefde Genot een aantal activiteiten rond haar persoon en haar werk. Van 4 tot 12 oktober ll. liep er in het GlaZ een fototentoonstelling over het leven van Etty Hillesum, gecombineerd met werk van plaatselijke kunstenaars geïnspireerd op dagboekfragmenten van Etty Hillesum.

Positief was in elk geval het enthousiasme van de deelnemende kunstenaars, ook de bezoekers aan de tentoonstelling (ca. 200) waren onder de indruk.

Een merkwaardig gegeven was het feit dat er verrassend veel mensen de figuur van

Etty Hillesum niet kenden, deze eerste kennismaking met haar persoon en dagboeken was dan ook een echte revelatie.

Als negatief evaluatie-element kan vermeld worden dat er tijdens de weekdagen weinig bezoekers te noteren vielen (zij die wel afkwamen waren dan wel erg geïnteresseerd en bleven soms een uur).

Nog te noteren is het volkomen gebrek aan interesse vanwege de gemeentelijke mandatarissen en het plaatselijke (zgn.) culturele veld, iets waar de organisatoren door de bezoekers herhaaldelijk op aangesproken werden en wat ons o.a. ook via Facebook gemeld werd. Waarvan akte dus.

Rondom Etty – Lieve Blondelle en Kries Roose

De tentoonstelling werd plechtig geopend met een optreden van Lieve Blondelle (zang en voor-
dracht) en Kries Roose (gitaar). Lieve Blondelle bracht ons verschillende ontluisterende en vaak prangende dagboekfragmenten van Etty Hillesum. Tussenin zong zij passende liederen. Daarbij waren ook de Mauthausenliederen van Mikis Theodorakis, waarvan de tekst nog altijd door merg en been gaat.

Het magistrale gitaarspel van Kries Roose mogen we zeker niet onvermeld laten, sommige passages waren virtuoos.

De gedempte verlichting in de schuur van het GlaZ zorgde voor de perfecte omkadering.

Het warm en langdurig applaus op het einde was dan ook meer dan verdiend.

Etty Hillesum Leven en werk

De lezing die Greta Schacht op zondag 5 oktober verzorgde was een ideale introductie op het leven en werk van Etty Hillesum.

In een eerste deel vertelde ze over Etty en haar familie: vader, moeder en haar beide jongere broers Jaap en Mischa. Haar jaren als studente in Amsterdam kwamen ook aan bod, maar uiteraard ging er veel aandacht naar de ontmoeting met mensen zoals Pa Han en vooral Julius Spier, de Duits-Joodse handleeskundige die haar tenslotte zou aanzetten om als vorm van therapie een dagboek te beginnen om tot een betere zelfkennis te komen.

In een tweede deel liet Greta Schacht ons terdege kennis maken met de uitzonderlijke zeggingskracht van Etty's geschriften. Hoe ze evolueerde van bijna bakvis naar een mystica. Greta Schacht had ook aandacht voor de receptie van de gepubliceerde brieven en dagboeken.

Een centrum hebben bij Etty Hillesum.

Als slotlezing van de Etty Hillesumweek onderhield Johannes Schiettecatte, karmeliet, ons over het zoeken, vinden en weer verliezen van een centrum bij Etty Hillesum. Hij deed dat aan de hand van teksten uit het dagboek en de brieven van Etty.

In een korte inleiding schetste Johannes Schiettecatte de behoefte van de hedendaagse mens aan een centrum, dit als reactie op de overall aanwezige narcistische reflex en een levensgevoel van fundamenteloosheid bij de meeste mensen. In plaats van een houvast of fundament ontdekken we bij Etty Hillesum de belofte van een centrum, iets wat zij God noemt.

In haar levensloop zien we hoe Etty oorspronkelijk op zoek gaat naar een innerlijk houvast, een soort negatieve centrifugale beweging echter, maar die dankzij het contact met Spier en de geschriften van Jung en Rilke omslaat in een centripetale beweging: ze zoekt het in haar diepste zelf. Dat luisteren naar de diepte werpt vruchten af: via zelfobservatie en kalmte- en inzichtsmeditatie komt Etty tot de ontdekking van de liefde, van God.

Weltinneraum (Rilke), wereldbinnenruimte, het zelf als ruimte en van hieruit is Etty in staat haar centrum weer te verliezen in een soort positieve centrifugale beweging: zij stelt zich beschikbaar voor de medemens, haar liefde wordt centrumloos, ze ontmoet God in de geteisterde harten van de ingezetenen van Westerbork, op weg naar de vernietigingskampen.

Johannes Schiettecatte besloot met de uitspraak dat we Etty kunnen beschouwen als een figuur van een toekomstige religiositeit.

De geheime geschieden is van de Mongolen

Bert Gevaert, Mongolië-reiziger en Mongolië-kenner mogen we wel zeggen, bracht op een boeiende wijze het verhaal van Chingiss Khaan, de grote held die vandaag nog overal het straatbeeld van Mongolië bepaalt: affiches, monumenten, pretparken, wodka, frisdranken, bankbiljetten en vele andere prullaria, alle zingen ze op hun manier de lof van de grote Chingiss Khaan.

Djengis Khan, Dzejngis Khan, Genghis Khan, Djingis K'an, Jenghis Khan, Genghis Khan, Chingis Khan en nog vele varianten, maar alleen de schrijfwijze Chingiss Khaan vindt genade bij Bert.

Over Chingiss Khaan geen kwaad woord in Mongolië, wil je niet voor eeuwig door de bewoners met de nek aangekeken worden, zo blijkt. Dat hij een massamoordenaar was, dat denk je, maar dat spreek je beslist niet uit.

Chingiss Khaan, geboren als Temüjin, zou je een typische from zero to hero-man kunnen noemen. Als negenjarige werd hij uitgehuwelijkt aan Börte, met wie hij op zijn zestiende trouwde. Intussen had hij bij een banaal jachtincident zijn halfbroer gedood. Hij werd opgejaagd en moest zich schuil houden en in leven blijven door het eten van knaagdieren. Toen zijn vrouw ontvoerd werd en hij haar negen maanden later terugvond, bleek ze net bevallen van een zoon. Maar was Temüjin wel de vader?

Temüjin bleek echter over veel charisma te beschikken en wist veel bekwame mannen rond zich te verzamelen, hij was ook fel voorstander van een meritocratie: leiders moesten gekozen worden op basis van hun verdiensten. Hij slaagde erin de vele Mongoolse stammen te verenigen en ontving daardoor de titel Chingiss Khaan, heerser van de wereld. Van dan af was zijn verder leven één onafgebroken veroveringstocht: Afghanistan, Perzië, grote delen van China... Hierbij ging hij hoegenaamd niet zachtzinnig te werk, wie zich niet onmiddellijk bij zijn leiderschap neerlegde werd meedogenloos onthoofd. In 1227 zou Chingiss Khaan domweg van zijn paard gevallen zijn en brak daarbij zijn nek.

Film 'Rhythm is it!'

De bekroonde documentaire uit 2004 Rhythm is it! legde van week tot week vast hoe choreograaf Royston Maldoom het onmogelijke voor elkaar kreeg om 250 Berlijnse jongeren uit maar liefst 25 verschillende landen te laten geloven in een magistraal dansoptreden met de Berliner Philharmoniker van Sir Simon Rattle. Heroïsch was de overwinning die hij boekte op het aanvankelijk cynisme van de 'liever-luidan-moe'-jongeren.

Met een scherp gevoel voor citaten mengden de filmmakers korte interviews met beelden van verpauperde flats en de repetities van dansgroepen en orkest. Elk woord en beeld onderstreepte waarom artistieke uitdaging, coaching en durf bouwstenen kunnen zijn van een groeiend zelfvertrouwen in de meest kwetsbare leeftijd.

Na deze film genoten we dan nog van het eindresultaat: een opname van de uitvoering van Le Sacre du Printemps van Igor Stravinsky, overtuigend gedanst door 250 jongeren.

Het War Requiem door Benjamin Britten

Bart Madou begon zijn uiteenzetting met een verhaaltje van Jan Terlouw over twee vijandige soldaten die elkaars vriend werden, een voorafspiegeling zo bleek van wat Wilfred Owen in zijn gedicht Strange meeting vertelt en waarmee Benjamin Britten zijn War Requiem afsluit.

In een eerste gedeelte werd dan de (muziek)-historische achtergrond belicht: hoe kwam het War Requiem tot stand? Enkele relevante feiten uit het leven van zowel Benjamin Britten als Wilfred Owen kwamen ook ter sprake.

Daarna werd de globale structuur van het werk even toegelicht: de drie verschillende groepen, het eigene aan hun muziek en de keuze van de solisten.

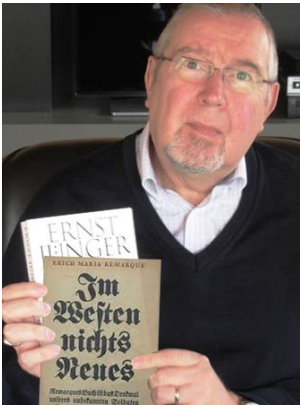
Vooraleer enkele fragmenten te illustreren met klank- en beeldmateriaal ging Bart Madou dieper in op de afzonderlijke delen, waarbij in de eerste plaats de gedichten van Owen besproken werden.

Tot slot kon het publiek kennis maken met het Offertorium en de finale van het werk met Strange meeting en het In paradysum. Al bij al is het War Requiem een groots anti-oorlogsmonument en een beklievende getuigenis van een waar pacifist.

E.M. Remarque en Ernst Jünger

Vooraleer de bovengenoemde auteurs onder de loep te nemen, beschreef Roland Ranson beknopt het ontstaan van Wereldoorlog I. Hoe het Duits Keizerrijk als grootmacht erkend wilde worden, daarbij de toestand in Europa begin 20ste eeuw voor ogen houdend: langs de ene kant de Triple Entente met Engeland, Frankrijk en Rusland, daartegenover de zgn. Drievoudige Alliantie met het Duitse Rijk, Oostenrijk-Hongarije en Italië (dit laatste land zou trouwens in 1915 van kamp veranderen). Vooral aan de toestand in Z.O.-Europa (Balkan) werd er enige aandacht besteed. Remarque en Jünger dan, twee Duitse auteurs wier opvattingen over WO I diametraal tegenovergesteld zijn.

Remarque (1898 - 1970), pacifist in hart en nieren, schrijft met *Im Westen nichts Neues* (Van het westelijk front geen nieuws) een anti-oorlogsroman die wereldwijd miljoenen oplages haalt. Niettemin werd zijn roman in rechtse Duitse milieus toch met een zekere sympathie ontvangen. Dit kwam vooral door de nadruk die gelegd wordt op de kameraadschap tussen de soldaten. 'Kameradschaft' is een van die typisch Duitse woorden par excellence die absoluut verwijzen naar de wereld van de soldaten. De Duitse soldaat draagt de naam 'Kamerad' als een eretitel. Zo kennen we bijvoorbeeld het oerduitse lied 'Ich hatt' einen Kameraden', dat nu nog steeds de kameraadschap onder de soldaten ophemelt. Het wordt beschouwd als de Duitse tegenhanger van de Britse 'Last Post'.

De tekst werd geschreven door de (bekende) Duitse romantische dichter Ludwig Uhland (1787 - 1862). Het wordt vandaag nog telkens gespeeld bij kransleggingen door buitenlandse staatshoofden; we konden het ook beluisteren, en met de tekst in handen kwam het zelfs spontaan tot de eerste samenzang op een activiteit van Het Beleeftde Genot. Remarque was ook de auteur van verschillende andere werken.

Jünger (1895 - 1998) – die 103 jaar oud werd – verheerlijkt de oorlog en ziet die als de geboorteplaats van een nieuw soort man, die gezuiverd door bloed en staal op alle mogelijke manieren het vaderland wil dienen. Zijn bekendste werk dateert uit 1920: *In Stahlgewittern*, in het Nederlands vertaald als *Oorlogsroes*. Zonder de verschrikkingen van de oorlog te verdoezelen staat Jünger te midden van modder, dood en verderf open voor de sublieme en heroïsche kanten van de strijd.

Te Beleven

door Bart Madou

Gwij Mandelinck over Lotgenoten.

In het interview met Gwij Mandelinck, verschenen in het vorige nummer van Toverberg, zegt Mandelinck het volgende: *"Het eerste deel [van Lotgenoten] noem ik 'Buiten de Grenzen'. In de wereld die ik toen in mijn hoofd had waren er geen grenzen meer, heel de wereld werd opengebroken door oorlogen, genociden, verkrachtingen, kind-soldaten, hongersnood. In dat eerste deel is de gruwel een constante. Die harde werkelijkheid heb ik dan wel een beetje geneutraliseerd door een soort medeleven, een soort mededogen te integreren. Ik heb mij opgesteld als lotgenoot, en zelfs op een bepaald moment als bondgenoot van die verschopten.*

In het tweede deel gebeuren er enkele thematische verschuivingen; er wordt een soort maatschappelijk discours ingeleid door het feit dat de onderkant van onze maatschappij als het ware in de bundel binnen sijpelt. Ik denk bijvoorbeeld aan fraude, het misbruik van kinderen en pubers, financiële malversaties... Het is ook meer onze wereld, vandaar de titel: 'Binnen de Grenzen'. (...). Naar het einde van de bundel is er een spoor getrokken naar een "open wereld", naar een paradijselijke wereld, maar ik weet niet of die wel bestaat."

Reden genoeg om de dichter van nabij te horen vertellen over en voor lezen uit zijn bundel "Lotgenoten".

Zondag 1 februari 2015 om 11 u. – Gemeentehuis Loppem

1 tot en met 7 maart: Week van de melancholie.

Een mooie omschrijving van melancholie zou kunnen zijn: "Zowel verlangen naar wat er nooit is geweest, als naar wat er nooit zal zijn." We dompelen ons een week lang onder in het domein van de zwarte zon. Op **zondag 1 maart 2015 om 11 u.** vergast Joannes Késenne, doctor in de kunstpsychologie, ons in de **bibliotheek van Zedelgem** op een lezing over "Melancholie in de beeldende kunst".

In een essay over het onderwerp stelt Késenne de vraag: "Is dit niet precies de kracht van kunst: wat we aan pijn niet kunnen begrijpen, kan iemand anders uitdrukken op zo'n manier dat we onszelf herkennen in wat we niet kunnen delen."

Joannes Késenne studeerde wijsbegeerte en psychoanalytische counseling aan UGent en specialiseerde zich in de kunstpsychologie. Hij doctoreerde over de melancholie in het oeuvre van Giorgio de Chirico.

De zaterdag erop, **7 maart 2015**, gaat het richting Gent. We vertrekken om **9.30 u. op de Carpoolparking aan de oprit van de E40 te Loppem**. Eerst gaan we de tekeningen van Carll Cneut bekijken in de Sint-Pietersabdij, daarna lunchen we in de Vooruit en in de namiddag trekken we naar het Museum Guislain, waar we met een gids de tentoonstelling "Donkere kamers, over melancholie en depressie" bezoeken.

Donkere kamers brengt de verschillende gedaantes van de eeuwenoude melancholie in beeld, maar belicht ook haar hedendaagse, zielelijke evenknie, de depressie. Het laat zien dat zwaarmoedigheid niet alleen veel kunstenaars en onderzoekers heeft getroffen, maar ze ook heeft geïnspireerd. Donkere kamers werpt een blik op die artistieke fascinatie en confronteert ze met de psychologische dimensie.

Een selectieve zelfbiografie van Z tot A

door Bart Madou

Elk trimester een stukje eigen biografie. In elke aflevering staat er één (ding)woord centraal, een woord dat mij ooit dierbaar was. Maar ook telkens de naam van drie kunstenaars: een auteur, een componist en een beeldend kunstenaar. Verder bespreek ik nog een locatie die mij in het verleden dierbaar was. Allemaal volgens de letters van het alfabet, maar dan van Z tot A, ditmaal de P.

P

Panda

Thuis hadden wij een poes. Panda. Voor zover ik mij herinner is die er altijd geweest, tijdens mijn kindertijd althans. Een ordinaire huiskat met een ordinaire zwarte pels en een nog ordinairdere witte vlek op zijn snuit of kop, zo goed weet ik het zelfs niet meer. Alleen dat zij (het was een zij) er altijd was. Een deel van het gezin en dat ik op goede voet stond met Panda. Haar naam kwam ongetwijfeld van mijn moeder. Ik heb altijd – ten onrechte – gedacht dat Panda een stripfiguurtje was uit een serie van Heer Bommel (blijkbaar verwarde ik Panda met Tom Poes). Een reeks die ik trouwens vervelend vond omdat er steevast een hele hap tekst onder elk van de beeldjes stond, geen tekstballonnetjes dus. De avonturen van Heer Bommel verschenen ooit dagelijks in Het Laatste Nieuws, als ik mij niet vergis. Lazen mijn ouders dan Het Laatste Nieuws? Ja en nee, ze veranderden na-

melijk om de zoveel tijd van krant: Het Laatste Nieuws, Het Volk, Het Nieuwsblad. Die laatste heeft het tenslotte gehaald, omwille van de sport (daarom heeft mijn vader De Standaard nooit een volwaardige krant gevonden). Maar er was meer, wij woonden toen naast Lientje die dagelijks met haar fiets de kranten bedeede in de omgeving. Ik herinner mij hoe die fiets uitgerust was met een reusachtige tas vooraan en hoe die kranten 's morgens in alle vroegte met een bestelwagen afgezet werden, netjes kruiselings samengebonden. Het was een soort ritueel om de koorden dan door te knippen. Zo ontvingen we steeds heel vroeg, als eersten allicht, de krant, maar niet alleen die van ons, ook die van een tante en nonkel, zij 'trokken' De Volksgazet, een dun geval met maar één stripverhaal, ik denk Mickey Mouse. De vrijdag was er dan het Brugsch Handelsblad (met de pronostiek voor Club en Cercle – vlug met de fiets naar de Eeckhoutstraat, maar een prijs heb ik nooit gewonnen) en voor meester Willy het Burgerwelzijn. Deze mocht ik dan meedoen naar school om aan meester Willy van het 2de studiejaar te geven, voorwaar een eer en iets waarmee ik mij een stuk beter voelde dan mijn klasgenootjes. De mooiste dag was evenwel de donderdag, dan bracht Lientje de Mickey mee, een magazine voor jongeren dat grondig gelezen en vooral bekeken werd. Maar Panda dan. Hoe oud het beest geworden is weet ik niet meer, wanneer ze verdwenen is evenmin. Elk jaar had ze wel kleintjes die mijn vader dan snel in een put stak, behalve eentje. Wat er met dat eentje dan gebeurde weet ik zelf niet meer, behalve Tijger (die naam kwam van mij), één van die eentjes die bij ons bleef, althans tot hij op een dag de duiven van de burens belaagd had. We vonden zijn verstijfde lichaam 's anderdaags terug in een greppel in de tuin. Panda heeft zich nooit aan duiven gewaagd.

Kwamen ook in aanmerking: poëzie, Parsifal, passé simple

Powers

Richard Powers is een Amerikaans auteur. Het zingen van de tijd, De echomaker en onlangs nog Orfeo, maar (voor mij) vooral de schrijver van De dubbele helix van het Verlangen. Wat een titel niet? Waar ze dat gehaald hebben is mij ook niet zo duidelijk, het betreft in elk geval een tamelijk vergezochte Hineininterpretierung. De oorspronkelijke titel luidt namelijk: The Goldbugvariations. Nu ben ik de eerste om toe te geven dat een dergelijke dubbelzinnigheid compleet onvertaalbaar is. De goudkevervariaties??? Ja het boek gaat over een raadselachtige Goudkever (die van Edgar Allan Poe eigenlijk) en het boek gaat evenzeer over de Goldbergvariaties van Bach, vandaar de titel. En ja eigenlijk is het een verhaal over een verliefde wetenschapper,

een geneticus die zich bezighield met DNA-slierten en zoals we van Crick en Watson weten, manifesteert dat DNA zich in een elektronen-microscoop als een dubbele helix. De wetenschapper in kwestie zocht op zijn eentje hartstochtelijk naar de formules van het leven, een formule die hij baseerde op het thema en de variaties van Bachs Goldbergvariaties. Hij verdween spoorloos.

Deze roman uit 1991 had ik ooit ontdekt in onze eigenste bibliotheek van Zedelgem, maar er zat een kaartje in: formulier waardevol boek. Met onderaan: ondergetekende verklaart het bovenstaande in goede staat te hebben ontvangen, eventuele beschadigingen moeten aan de achterzijde vermeld worden. Waarom dit boek zo waardevol was en andere in mijn ogen waardevollere dat niet waren? Het blijft een raadsel. Feit is dat dit waardevol boek een jaar of vijf geleden afgevoerd werd (dikke rode stempel: P.O.B. Zedelgem – Afgevoerd) en ik nu voor 50 cent de eigenaar ben van dit voor mij inderdaad waardevolle boek. Het formulier waardevol boek zit er nog steeds in, de achterzijde van het kaartje is blanco.

Kwamen ook in aanmerking: Proust, Pamuk, Praz

Palmgren

Mystieke ervaringen, ze zijn uiterst zeldzaam, maar soms komen ze voor. Ik herinner er mij duidelijk twee: een in het bos van Loppem (zo heette en heet dat akkertje pijnbomen naast de overweg aan de Heidelbergstraat) – ik ben daar ooit verdwaald en stond er plots aan de grond genageld door een invallende lichtbundel ergens, middenin dat bos toen we daar met de Chiro weer eens een dasspel speelden. Een tempel van licht leek het wel, adembenemend in de zuiverste zin van het woord. Ik heb die plaats nadien weer enkele keren opgezocht, maar nooit meer gevonden. Logisch want mystieke ervaringen fabriceer je niet. De tweede ervaring is minder lang geleden, maar intussen wel een jaar of twintig. Een vrij zwoele zomerzondagavond, heel laat, het begon te schemeren. Moederziel alleen reed ik met de wagen doorheen de uitgestrekte bossen annex moerassen van de Sologne. De streek van Le Grand Meaulnes. Ik was toen gedurende een paar weken in Frankrijk voor mijn werk. Een eigenaardige, wat toverachtige sfeer hing over die streek, bossen afgewisseld met kreupelhout, en geen levend wezen te bespeuren. Elk moment kon ik hier Le Grand Meaulnes tegenkomen. Op de radio France Musique, en klonk daar niet een wonderbaarlijk stuk muziek dat ik hoegenaamd niet kon thuis wijzen? Een pianoconcerto, romantisch van toon, maar niet direct toewijsbaar aan een gekende componist. Maar mooi was het en de

schoonheid ervan vermengde zich met het aan mijn oog voorbijgaande landschap van de Sologne. Mystieke ervaringen zijn niet echt te beschrijven zonder (onvolmaakte) vergelijkingen er tegen aan te gooien. Ik doe dan ook geen poging, maar die enkele minuten, vijf? tien? Er was even geen werkelijkheid meer, ik was opgenomen in een efemere wereld. Op het einde van het concerto werd de componist en het werk vernoemd: Selim Palmgren, tweede pianoconcert 'De rivier'. Palmgren blijkt een Fin te zijn geweest, bijgenaamd de Finse Chopin en een tijdgenoot van Jean Sibelius. Zo vlug als mogelijk heb ik de CD met dit 2de pianoconcerto aangeschaft, en wat bleek? Inderdaad, zoals gevreesd en verwacht bleef het Sologne-effect uit, maar ik geef toe dat het een bijzonder mooi muziekstuk is en dat ik er nog graag naar luister.

Kwamen ook in aanmerking: Prokofjev, Pärt

Puvis de Chavannes

Pierre Puvis de Chavannes leefde van 1824 tot 1898. Deze Franse kunstschilder wordt meestal tot de symbolisten gerekend. Zijn meest indringende schilderij vind ik De arme visser uit 1881 dat in het

Musée d'Orsay in Parijs hangt, een doek waar ik dus uren, nou ja minutenlang heb staan naar kijken. Berusting in de armoede. Een arme visser, vader van twee kinderen, weduwnaar wellicht, in een bijzonder desolaat landschap, nog versterkt door het groenachtige coloriet. Joris-Karl Huysmans vond het schilderij maar niets: een missaalprentje zonder glans of diepte. Maar zo dacht niet

iedereen in die tijd erover, want eveneens in Musée d'Orsay bevindt zich een merkwaardig schilderij van Georges Seurat, uit hetzelfde jaar 1881: het is een schilderij van het schilderij De arme visser van Puvis de Chavannes: 'Paysage avec 'Le pauvre pêcheur' de Puvis de Chavannes' en Aristide Maillol, jawel de beeldhouwer, heeft zelfs een exacte kopie gemaakt van Le pauvre pêcheur, maar hiervoor moet je naar het Musée des Beaux Arts van Nancy.

Kwamen ook in aanmerking: Parmigianino, Poussin

Porto

Een vrij late ontdekking, zo mag ik wel stellen als ik het over Porto heb. Intussen is er wel een intense relatie met die stad gegroeid. Elke stad moet je eigenlijk van binnenuit leren kennen, vanuit haar buik als het ware, je moet er een tijdje geweest zijn, meer zelfs je moet er enigszins wat verloren tijd doorgebracht hebben, op een bank, een zoveelste terras, wandelen doorheen een onopvallend dwarsstraatje, de geuren opsnuiven. Ik zou zelfs durven stellen: je moet de stad in elk seizoen en bij elk weer gezien hebben, op alle momenten van de dag, bijna schreef ik: je moet je er een tijd verveeld hebben, maar dat klopt niet helemaal, niets doen hoeft daarom niet synoniem te zijn aan vervelen. Laat ik stellen dat meer dan andere steden Porto aan deze voorwaarden heeft voldaan. Regenavonden herinner ik mij als weinig romantisch, maar dan weer vol nostalgie. Na wat rondswalen in de druilerige regen kom je terecht in de ruime zaal van Café Guarany (fundado em 1933) en als je je plaats wat strategisch achter een van de pilaren kiest hoef je geen last te hebben van het obligate televisiescherm waar F.C Porto – Vitorio Guimaraes aan de gang is.

Nu ik kom graag in Café Guarany aan de Avenida dos Aliados (wat eigenlijk een uitgestrekt plein is): modernistische architectuur anno 1933, ouderwets meubilair met evenwel sinds 1994 modernere muurschilderijen, en niet te vergeten een overvloedig aanwezig en bijzonder vriendelijk personeel. Zwarte stoffen broek, inwitte uniformjas, steevast de servet op de arm, je slaagt er niet in om zelf de deurklink naar beneden te duwen als je het café verlaat.

Een andere pleisterplaats die ik zelden oversla is Majestic Café in de Rua Santa Catarina, 112, pure Belle Epoque met alles erop en eraan, maar, begrijpelijk, de place to be voor de plaatselijke bourgeoisie, en die ik goed vertegenwoordigd. Een delicatessen zijn er de *rabanadas*, geroosterd brood met ei en okkernoot en uiteraard de alomtegenwoordige *pasteis de nata*.

Maar graag verlies ik ook mijn tijd in de oude stad aan de oever van de Douro, vlakbij de stalen Dom Luis I-brug.

Aanraders zijn ook de tuinen van het Palácio de Cristal, met de vele doorkijkjes naar de Douro en op zondag is het aangenaam vertoeven in en rond het uitgestrekte Serralves museum voor moderne kunst van de architect Álvaro Siza.

En in de kersttijd heb ik ooit het Hilliard ensemble gehoord in het diamantvormige Casa de Musica uit 2005 van de Nederlandse architect Rem Koolhaas. Een belevenis!

Kwamen ook in aanmerking: Parijs, Praag

Volgende aflevering: O

Het favoriete boek

Hout vasthouden met Marie-Rose D'Haese

Feest!

Een nieuwe Brouwers!

74 is hij intussen en hij moet zijn huis in Zutendaal afbreken.

Maar hij blijft schrijven, hij schrijft en kan niet anders.

Het eerste wat ik van Brouwers las, was *Het verzonkene*, o.a. een vlijmende aanklacht tegen al wat misliep in literatuurland: heerlijke polemieken in sublieme taal.

Maar vandaag is er dus *Het hout*.

Over kindermisbruik binnen de katholieke kerk, en met name in de internaten.

Benieuwd.

Het boek is in de ik-persoon geschreven en het perspectief is dat van broeder Bonaventura.

De plek een jongenspensionaat in Nederland tegen de Duitse grens aan.

De tijd, de vijftiger jaren.

Bonaventura is het type van de man die eigenlijk geen man is, eerder een kwal, een lamstraal, een ruggengraatloze.

Hoe kan je voor zo iemand nu sympathie opbrengen als lezer?

Kijk, dat is nu een van de sterktes van een schrijver als Brouwers.

Geen eendimensionale mensen bij hem.

Ik kon het zelf wel zijn, zo'n Bonaventura.

Als hij beschrijft hoe deze man in het kloosterleven terechtkomt, dan is mijn eerste reactie: ga weg!

Dat is toch niet mogelijk.

Maar door de manier waarop hij de tijdsgeest van de jaren 50 (dat is een decennium voor mijn eigen pensionaatstijd) tot leven brengt, wordt dat weer aanvaardbaar.

"Mijn salaris werd ingehouden ter compensatie van wat de klooster-gemeenschap mij zo genereus bood. Je eet nietwaar en drinkt toch met ons mee iedere dag drie keer en zondag ook als je niet op je fietsje naar de film buiten." (p.80)

Wie een gemakkelijke aanklacht tegen het systeem van de kerk of kloosters verwacht zal lang op zijn honger blijven zitten.

Het boek is daarvoor veel te ingenieus gecomponeerd en je moet als lezer meedrijven op de stroom van (door Bonaventura's bril) gekleurde informatie.

Aan de hand van verschillende tableau vivants krijgen we een verhelderende blik op hoe het er toentertijd aan toe ging.

Bonaventura op de slaapzaal van de jongens.

Ja, een met chambrettes.

Bonaventura als hulpje in de keuken, in de kapel, met toezicht op de speelplaats.

Op het matje bij de prior.

In confrontatie met de gevreesde Mansuetus.

Hoe met pijn wordt omgegaan, met verdriet.

Hoe eigen seksuele frustratie wordt afgeleid via vernedering van de ander.

De manier waarop de jongens aangepakt worden herinnert ook expliciet aan nazistische methodes

"Hier! De medebroeder richtte zijn gestrekte wijsvinger dwingend naar zijn tenen. De Gestapo hield er honden op na die bij dergelijk bevel, zó gegeven, spontaan begonnen te pissen van angst. (p.16)

Maar de parallel wordt pas echt goed doorgetrokken bij de bestraffing van Bonaventura na zijn ongeoorloofd wegblijven uit het klooster (vanaf p. 224)

Uit de meesterlijke beschrijving van de penitentie en van haar voltrekking krijgt men een goed idee van de macht van het instituut.

Toch eindigt Brouwers met de overwinning van het individu op de machine.

De apotheose is grandioos, de teloorgang van broeder overste hilarisch en grondig.

Al snel in de roman wordt gesuggereerd dat er een vrouw is in het leven van Bonaventura, maar omdat er nogal heftig geknutseld wordt met de chronologie is het helemaal niet duidelijk dat het niet gaat om wensdromen of onvervuld verlangen, maar dat we eigenlijk in een flashback zitten.

Het maakt het spannend, maar men moet er z'n hoofd wel bijhouden.

De beschrijvingen van lichamelijke belevingen zijn plastisch en heftig. Hier trekt de meester werkelijk alle registers van zijn kunnen en lange ervaring open.

Over sanitair: *"Aan het eind van de dag is het de taak van de jongste novice de pisbakken te schuren met een groen bijtend poederproduct, de volle potten waarin uitwerpselen en papierproppen zich in het afvoergat hebben opgehoopt moeten met een armdikke knuppel door het gat worden leeggestampt, daarna met een vod uit een emmer sop afgeschraapt. (p.35)*

Afschuw: *"er gutste zuur en goorheid mijn mondholte binnen "(p.50): dat proef je toch zelf, na zo'n zin?*

Ontluikende seksualiteit: *" Wil van Lanschot stortte zich uitgelaten boven op Mark Freelink, zijn handen links en rechts vastgegrepen aan*

de ladder, perste hij zich in volle lengte tegen het lichaam onder hem. Toen Mark zich wist om te kantelen lagen ze borst tegen borst, woorden roepend, proestend, slikkend. En elkaar aankijkend. Opeens iets beseffend, zoals een oester beseft dat de kleinste zandkorrel die in zijn schelp is doorgedrongen kan opzwellen tot een parel.” (p.59)

Ongewenste intimiteiten: “De handjes kneden de buik en naderen het geslacht. Hier groeit al goed wat haar, stelt de broeder vast en roert er met zijn vinger doorheen. Hele vent ben jij al. Het penisje moet worden betast, het spleetje onthuld. Komt er al vet uit als je er ‘s avonds onder de deken mee speelt en voelt dat hij groot wordt?” (p.61)

“Medebroeder Plechelmus streelt wat zich ontrolt. Legt zijn hand onder het knikkerzakje. Knedend spreekt hij het verlegen piemeltje toe: Wat een groterd en flinkerd ben jij al. Kan die nog groter worden? Vind jij wel fijn hé, wat ik doe?”(p.66)

Pijn: “Ergens in mijn kaken een zo priemende pijnbliksem, dat mijn hoofd er een opwaartse stoot van kreeg, waarbij zwart vuur door mijn hersens spatte. Een opdonder van door kies of tand of bot slaande pijn als ik nooit eerder had gevoeld....” (p.123)

Uiterst omzichtig beschrijft hij een regelrechte verkrachtingsscène.

Alsof iemand ze bij een therapeut vertelt, hakkend en stokkend , en we vernemen het niet uit de mond van het slachtoffer.

Een merkwaardig procedé is het om twee keer dezelfde scène te vertellen maar gezien/beleefd door andere protagonisten.

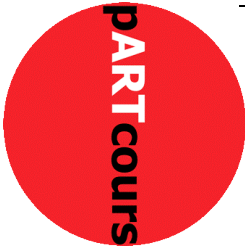
De scène hierboven beschreven, zoals waargenomen door Bonaventura, wordt hem later (p.138) verteld door een van de deelnemers eraan.

Alsof je een spiraal volgt en steeds stukjes informatie erbij krijgt om uit te komen bij de waarheid in het midden van de cirkels.

Zo ook krijgen we de vrijscène tussen Bonaventura en Patricia aan het begin van het boek in de herbeleving van de broeder en pas in deel drie in 't echt.

Dat het boek zou gaan over seksueel misbruik van kinderen overgeleverd aan de macht van perverse geestelijken is eigenlijk een grove onderschatting van dit voorlopig laatste werk van Jeroen Brouwers.

Aanbevolen lectuur....

Oproep aan kunstenaars van Het Beleefde Genot

pARTcours 2015

Pinksterweekend 2015

zaterdag 23 mei van 14u tot 18u

zondag 24 mei van 14u tot 18u

maandag 25 mei van 14u tot 18u

Zoals vorige keren nemen we als groep, leden van Het Beleefde Genot, deel en kiezen we als locatie het gemeentehuis in Loppem. Rika Van Dycke zal opnieuw proberen alles in goede banen te leiden.

Wie zich geroepen voelt kan zich inschrijven bij Rika Van Dycke of bij Valerie Ioos tegen 31 januari 2015.

- Vermelden dat je met HBG deelneemt.
- Gemeentehuis Loppem vermelden als locatie.
- Foto werk thematentoonstelling voor startlocatie GLaZ tegen 15 maart (niet verplicht)
- Jullie worden op de hoogte gehouden voor verdere afspraken, bezichtigen locatie, verzekering enz.

Als je via Valerie inschrijft en toch met HBG wil meedoen geef dan een seintje aan Rika.

Rika Van Dycke (rika.van.dycke@pandora.be)

Valerie Ioos (valerie.ioos@zedelgem.be)

Gwij Mandelinck

Lezing over zijn recentste dichtbundel 'Lotgenoten'

Zondag 1 februari 2015 om 11 u., Gemeentehuis Loppem

*'Zowel verlangen naar wat er nooit is geweest,
als naar wat er nooit zal zijn.'*

Melancholie, de zwarte zon

Joannes Késenne, dr. kunstpsychologie

Melancholie in de beeldende kunst

Zondag 1 maart 2015 om 11 u., Bibliotheek Zedelgem i.s.m. Bib. Zedelgem

Donkere kamers - Over melancholie en depressie

Bezoek aan de tentoonstelling

Museum Guislain, Gent

en bezoek aan In my head: Carll Cneut

Sint-Pietersabdij, Gent

Zaterdag 7 maart 2015 om 9.30 u.

'Boetseer je ideaal met strengheid.' (M.Y.)

Marguerite Yourcenar

Jo Berten over Marguerite Yourcenar

Zondag 22 maart 2015 om 11 u., Bibliotheek Zedelgem i.s.m. Bibliotheek Zedelgem

Speciale leesgroep

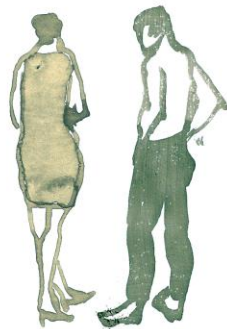
Het hermetisch zwart

Maandag 23 maart om 20 u., Bibliotheek Zedelgem

Yourcenarwandeling Brugge en film 'Het hermetisch zwart'

Zaterdag 4 april 2015 om 15 u., Markt, Brugge

Déjeuner sur l'herbe

HET BELEEFDE GENOT
CULTURELE EN LITERAIRE KRING